

Dunja Potočnik
Vedrana Spajić Vrkaš

MLADI U HRVATSKOJ: SUDJELOVANJE NA TRŽIŠTU RADA I PROSTORNA MOBILNOST

1. Uvod

Područja istraživanja mladih kojima se bavimo u ovom dijelu studije obuhvaćaju nekoliko tema koje su nezaobilazne za stjecanje cjelovitijeg uvida u pripremljenost mladih za tržište rada, uključujući profesionalne aspiracije, spremnost na odlazak u inozemstvo i načine korištenja računala i interneta. Tekst se oslanja na podatke iz istraživanja o potrebama, potencijalima i problemima današnje generacije mladih u Hrvatskoj iz 2013. godine, koji su bili empirijska podloga za izradu *Nacionalnoga programa za mlade za razdoblje 2014.-2017.* i druge, srodne razvojno-strategijske dokumente. Još od donošenja prvoga takvog programa u suvremenoj Hrvatskoj, *Nacionalnog programa djelovanja za mlade* (2002), Institut za društvena istraživanja u Zagrebu sustavno prati bitna područja razvoja mladih, osobito njihovu uključenost u društvo i tržište rada. Rezultati istraživanja u proteklom razdoblju, odnosno od istraživanja provedenoga 1999. i donošenja prvoga nacionalnog programa za mlade 2002. do danas, potvrđuju teze domaćih sociologa (Malenica, 2007; Poljanec-Borić, 2007; Burić, 2010; Katunarić, 2011; Sekulić, 2012) o nepovoljnim ishodima tranzicije za hrvatske građane. Malenica (2007: 125), primjerice, drži da je tranzicija dovela do polarizacije hrvatskog društva i produbila njegov asimetričan razvoj, zbog čega je Hrvatska od druge najbogatije socijalističke zemlje postala treća najsiromašnija bivša socijalistička zemlja koja je sada članica EU-a.

Hrvatska je početkom 2017. godine dospjela u sam europski vrh po nezaposlenosti mladih, s relativno velikim brojem onih koji se odlučuju na dugotrajan odlazak u inozemstvo i koji se zapošljavaju kao prekarni radnici. Visoka nezaposlenost mladih postala je trajno obilježje hrvatskoga društva, zbog čega raste rizik da oni umjesto društvenog «resursa» postanu društveni problem koji će dugotrajno i dubinski opteretiti razvoj i rast hrvatskoga društva i gospodarstva. Štoviše, umjesto da ih se stavi u fokus društvenog razvoja, osnaže mjere za poboljšanje njihova položaja i učinkovito potakne njihovo sudjelovanje u društvenoj, ekonomskoj i političkoj sferi, mlade se u Hrvatskoj nerijetko diskriminira i marginalizira. Prema podacima Eurobarometra (2016), 78% mladih iz naše zemlje osjeća se marginalizirano zbog posljedica ekonomske krize i smanjenog pristupa potrebnim resursima, što je znatno

iznad EU prosjeka (57%). Za usporedbu, u Njemačkoj takav osjećaj ima 27% mladih, u Malti 28%, a u Danskoj 31%.

Globalna ekonomska kriza koja je započela 2008., čije se posljedice u Hrvatskoj osjećaju i danas, otežava uspješno ispunjavanje potreba mladih i njihovo uključivanje u društvo. Ako za referentni okvir uzmemo Maslowljevu teoriju potreba¹ (1943), uviđamo kako su time što je mladima otežan pristup tržištu rada, pri čemu obrazovni sustav pati od nedostatka reformi i opterećenosti neodgovarajućim sadržajima, ugrožena sva područja u kojima bi potrebe mladih trebale biti zadovoljene. Ne iznenađuje stoga podatak Državnog zavoda za statistiku kako je samo u 2015. godini Hrvatsku napustilo oko 30.000 stanovnika. Među njima je nedvojbeno veliki broj mladih (o čemu nema sustavnih podataka) što znači da, dugoročno gledano, Hrvatska gubi dragocjene i nezamjenjive resurse, a pojedinim regijama dolazi do depopulacije.

Nemogućnost mladih da svojim radom osiguraju vlastitu egzistenciju i na taj način financijski rasterete svoje ionako osiromašene obitelji (o čemu se u ovoj studiji detaljnije raspravlja u poglavlju o obiteljskim okolnostima mladih), što uključuje njihovo otežano stambeno osamostaljivanje i nedostatak resursa potrebnih za organiziranje slobodnog vremena, ozbiljno ugrožava njihovu dobrobit i njihovu aktivnu ulogu u društvenom, gospodarskom i političkom razvoju Hrvatske. U skladu s prethodno naznačenim problemima mladih, u ovom dijelu studije bavit ćemo se sljedećim temama i podskupinama mladih:

1. poduzorak zaposlenih ispitanika (N = 508): zaposlenje, vrsta ugovora, broj radnih sati tjedno i iznos mjesečne plaće;
2. poduzorak mladih poljoprivrednika (N = 18): veličina poljoprivrednog zemljišta kojim raspolažu, vrsta poljoprivredne i stočarske proizvodnje, razlog bavljenja poljoprivredom, poteškoće s kojima se susreću, planovi u narednih 10 godina;
3. nezaposleni ispitanici (N = 382): duljina nezaposlenosti, prijava na HZZ, broj i mjesto javljanja na natječaj za slobodna radna mjesta, javljanje na natječaj za slobodna radna mjesta u ovisnosti o struci, uvjeti za prihvaćanje posla izvan struke, uvjeti prihvaćanja posla izvan mjesta stanovanja, način uzdržavanja za vrijeme nezaposlenosti;
4. cjelokupni uzorak mladih (N = 2.000):
 - 4.1. preferirani sektor rada, poželjne karakteristike radnog mjesta, kvalitete koje su bitne u pronalaženju dobrog posla;
 - 4.2. spremnost na odlazak u inozemstvo;
 - 4.3. svrha korištenja računala i interneta.

U analizi prethodno navedenih varijabli bit će identificirani diskriminatorni elementi u statusu, ponašanju i stavovima mladih u odnosu na trinaest socijalnih obi-

¹ Fiziološke potrebe, potreba za sigurnošću, potreba za pripadanjem i ljubavlju, potreba za poštovanjem i samopoštovanjem i potreba za samoaktualizacijom čine osnovicu Maslowljeve teorije potreba.

lježja mladih: spol, dob, bračni status roditelja i mladih, broj vlastite djece i članova kućanstva, socioprofesionalni status ispitanika, obrazovanje ispitanika te njihovih majki i očeva, radni status majke i oca, te prosječan prihod kućanstva. U obradi podataka bit će primijenjena deskriptivna, bivarijatna (hi-kvadrat test) i multivarijatna (faktorska) analiza, a tumačit će se samo razlike koje su statistički značajne na razini .000. Dio dobivenih podataka usporedit će se podacima iz prethodno provedenih domaćih istraživanja, prije svega s podacima istraživanja provedenih u IDIZ-u 1999. i 2004. godine, kao i s podacima iz javno dostupnih europskih baza podataka (prvenstveno Eurostata).

2. Mladi na hrvatskom tržištu rada: ‘normaliziranje’ prekarnog rada

Mladi su danas u svijetu sve češće uhvaćeni u krug prekarnih poslova isprekidanih razdobljima nezaposlenosti ili ekonomske neaktivnosti tijekom kojih im se rijetko nude odgovarajući obrazovni sadržaji koji bi im pomogli pri uspješnijem uključivanju na tržište rada. U EU po pitanju statusa zaposlenih mladih postoje velike razlike. Dok je u vodećoj Nizozemskoj zaposleno njih 68%, a u Austriji 62%², Hrvatska se s 35,5% zaposlenih mladih u dobi od 15-29 godina nalazi na četvrtom mjestu od dna ljestvice.

Agenda EU u području zapošljavanja³ od kraja 1990-ih naglašava potrebu za fleksibilizacijom tržišta rada uz poštivanje načela sigurnosti („fleks-sigurnost“). No, u praksi se najčešće promjene svode na fleksibilnost. Brojni istraživači u području društvenih znanosti (Solow, 1998; Freeman, 2005; Kahn, 2010; O’Reilly i dr, 2015) naglašavaju da mladi nemaju koristi od fleksibilizacije tržišta rada ukoliko ona nije povezana sa sigurnošću. Prema istraživanjima Eurofounda (2014) poslovi na određeno vrijeme slabije su plaćeni, rijetko su vezani sa stručnim usavršavanjem i rijetko pokrivaju mirovinsko osiguranje, što doprinosi ekonomskoj marginalizaciji mladih i usporava njihovo osamostaljivanje od roditeljskog doma. Štoviše, zbog rada na poslovima koji traže niže kvalifikacije od onih koje su stečene formalnim obrazovanjem, mladi postupno gube svoja stručna znanja i vještine te postaju demotivirani za cjeloživotno učenje i stručno usavršavanje.

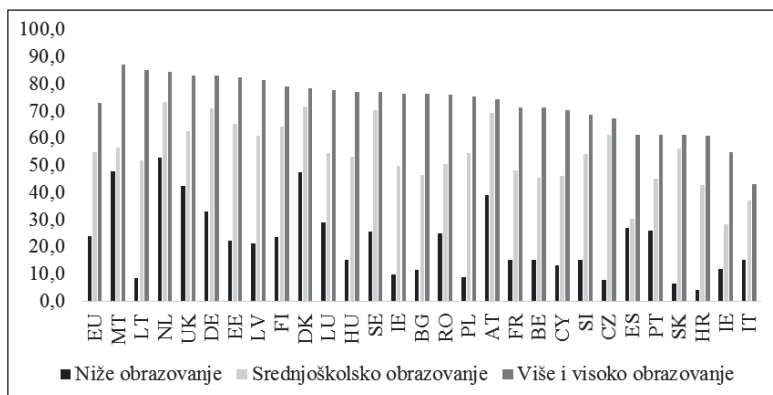
Udio mladih pod navedenim rizicima u Hrvatskoj je izrazito visok, pri čemu valja naglasiti da niske stope zaposlenosti prate sve obrazovne kategorije. Grafikon 1 prikazuje stope zaposlenosti mladih u zemljama članicama EU poredane prema udjelu mladih s visokom stručnom spremom. U usporedbi s velikom većinom drugih zemalja, mladi iz Hrvatske s niskim ili visokim obrazovanjem u izrazito su lošem

² Izvor: Eurostat [yth_empl_010]

³ European Commission: Employment, Social Affairs & Inclusion <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=102>

položaju, dok je položaj mladih sa srednjom školom donekle usporediv s onim njihovih europskih vršnjaka.

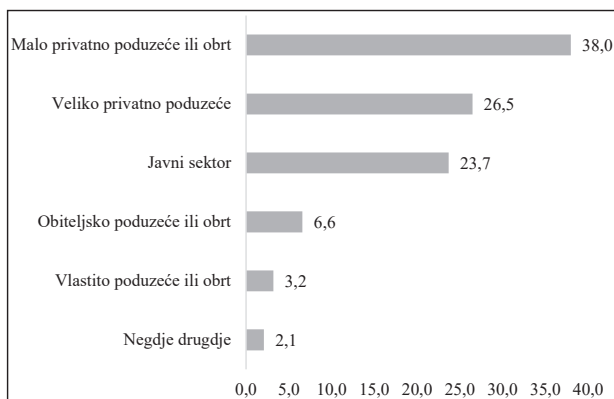
*Grafikon 1: Stope zaposlenosti mladih (15-29) u EU 2015. u odnosu na najviši postignuti stupanj obrazovanja (%)**

* Izvor: Eurostat [yth_empl_010]

Nakon uvida u stope zaposlenosti mladih u odnosu na postignuti stupanj obrazovanja, korisno je pogledati u kojim su sektorima mladi u Hrvatskoj zaposleni (grafikon 2). Od 508 zaposlenih mladih, koliko ih je bilo obuhvaćeno istraživanjem (26% u ukupnom uzorku), najveći udio – njih skoro dvije petine – zaposleno je u malom privatnom poduzeću ili obrtu. Udio zaposlenih u velikom privatnom poduzeću gotovo je izjednačen s udjelom onih koji rade u javnom sektoru, pri čemu je u oba sektora ukupno zaposleno oko polovice svih mladih. Zaposlenost u obiteljskom ili vlastitom poduzeću ili obrtu znatno je rjeđa i odnosi se na manje od desetinu zaposlenih ispitanika.

Grafikon 2: Sektor zaposlenja ispitanika (%)

U odnosu na sektor zaposlenja mladih (tablica 1) tek su se četiri obilježja – od kojih je samo stupanj obrazovanja inherentan mladima – pokazala diskriminirajućima. Razlike u obrazovanju izdvajaju javni sektor, u kojemu su pretežno zaposleni visokoobrazovani mladi, od ostalih sektora u kojima se zapošljavaju niže ili strukovno obrazovani mladi. Te su razlike dijelom uvjetovane formalnim zahtjevima koje se stavlja pred mlade u slučaju zaposlenja u javnom sektoru, a što najčešće uključuje fakultetsku diplomu. Za mlade zaposlene u javnom sektoru može se reći da su «sretnici», jer ih je, u odnosu na vršnjake koji rade u ostalim sektorima, relativno najveći udio zaposlen u struci. Po tome su im najbliži mladi koji rade u obiteljskom poduzeću ili obrtu, dok su radom izvan struke najviše pogođeni oni koji rade u malom privatnom poduzeću ili obrtu. Broj radnih sati tjedno i visina mjesečne plaće također doprinose tome da se mlade koji rade u javnom sektoru percipira kao «privilegirane», jer češće od prosjeka rade do 40 sati tjedno i primaju plaće u najvišim dohodovnim kategorijama. Po broju radnih sati bliski su im mladi zaposleni u obiteljskom ili vlastitom poduzeću ili obrtu, ali ne i po visini plaća. S druge strane, mladi zaposleni u privatnom poduzeću ili obrtu rade iznad prosjeka, pri čemu im plaće najčešće u prosjeku ne prelaze 3.500 HRK.

Tablica 1: Sektor zaposlenja ispitanika s obzirom na njihova socijalna obilježja (%)

Obilježja ispitanika	Javni sektor	Veliko privatno poduzeće	Malo poduzeće ili obrt	Obiteljsko ili vlastito poduzeće ili obrt
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 51,19$			
Nezavršena ili završena OŠ	0	40,0	40,0	20,0
Trogodišnja strukovna škola	13,3	31,9	47,8	7,1
Četverogodišnja SS	17,1	28,2	40,9	13,8
VŠS, VSS i više	44,1	21,7	28,9	5,3
<i>Rad u struci</i>	$\chi^2 = 30,91$			
U struci	36,2	23,5	35,2	5,2
Samo dijelom u struci	18,9	33,7	36,8	10,5
Izvan struke	13,5	30,7	48,5	7,4
<i>Broj radnih sati tjedno</i>	$\chi^2 = 30,57$			
Manje od 40 sati	35,3	23,5	27,5	13,7
40 sati	32,4	26,8	34,7	6,1
41-50 sati	14,5	29,6	50,0	5,9
Više od 50 sati	11,9	35,7	47,6	4,8
<i>Iznos mjesečne plaće (HRK)</i>	$\chi^2 = 35,50$			
Do 2.500	31,6	8,7	42,1	7,0
2.501-3.500	11,2	30,2	48,8	9,6
3.501-4.500	25,3	19,8	41,8	5,5
4.501-5.400	40,5	16,7	25,7	5,4
Iznad 5.400	23,3	24,6	27,4	6,8
UKUPNO	25,1	27,1	38,6	9,3

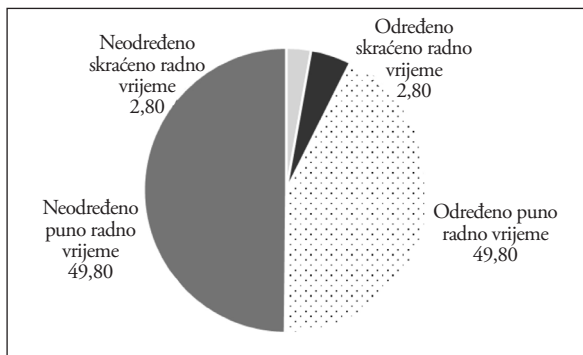
Rad u struci, što je cilj kojemu teži velik udio mladih, ostvaruje samo njih 45%, dok ih 20,2% dijelom radi u svojoj struci, a čak 34,7% ima posao izvan svoje struke. U pogledu njihova profesionalnog statusa (tablica 2), mladi su homogeni. Tek se stupanj obrazovanja pojavio kao izvor statistički značajne razlike između veće pojavnosti rada u struci kod akademski obrazovanih ispitanika. Njihov antipod su mladi nižeg obrazovanja koji većinski rade izvan struke.

Tablica 2: Rad u struci s obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika (%)

Stupanj obrazovanja ispitanika	U struci	Samo dijelom u struci	Izvan struke
	$\chi^2 = 51,45$		
Nezavršena ili završena OŠ	20,0	20,0	60,0
Trogodišnja strukovna škola	43,8	12,5	43,8
Četverogodišnja srednja škola	34,1	22,2	43,8
VŠS, VSS i više	63,5	23,3	13,2
UKUPNO	46,4	20,2	33,4

U odnosu na vrstu radnog ugovora (grafikon 3), polovica zaposlenih mladih ima ugovor na neodređeno puno radno vrijeme, a nešto više od dvije petine na određeno puno radno vrijeme, dok ih je tek skroman dio zaposlen na određeno ili na neodređeno skraćeno radno vrijeme. Drugim riječima, polovica zaposlenih mladih su prekarni radnici koji ne uživaju sigurnost radnog mjesta ni primjerenu zaštitu svojih radničkih prava. Uz nepovoljne stambene kredite koje im nude banke u Hrvatskoj, prekarni rad priječi njihovo stambeno osamostaljivanje i zasnivanje obitelji, osobito planiranje djece. Nepovoljne životne okolnosti u kojima se danas nalazi velik broj mladih nisu samo problem budućnosti njih kao pojedinaca nego hrvatskog društva u cjelini. S obzirom na trend širenja prekarnog rada kod nas i u svijetu, može se pretpostaviti kako će se socioekonomsko osamostaljivanje mladih nastaviti usporavati, zbog čega će oni sve kasnije ulaziti u brak i zasnivati obitelj.

Grafikon 3: Vrsta ugovora kojeg su potpisali zaposleni ispitanici (%)

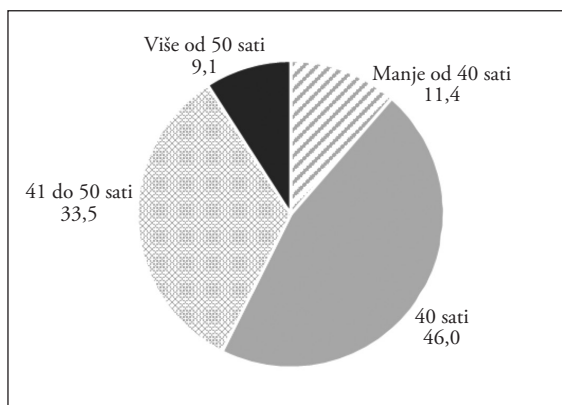
Kada se iz poduzorka zaposlenih izdvoje mladi koji imaju ugovor na određeno i na neodređeno puno radno vrijeme (93%) i kad se te dvije podskupine usporede prema odabranim sociodemografskim obilježjima, uključujući sektor zapošljavanja, samo se dob pokazuje kao dobar prediktor njihova radnog statusa (tablica 3). Potpuno očekivano, broj mladih s ugovorima na određeno puno radno vrijeme opada s dobi, a raste broj onih koji rade na neodređeno vrijeme.

Tablica 3: Vrsta ugovora kojeg su potpisali zaposleni ispitanici s obzirom na njihovu dob (%)

Obilježja ispitanika	Na određeno radno vrijeme	Na neodređeno radno vrijeme
<i>Dob</i>	$\chi^2 = 19,17$	
15-19	78,9	21,1
20-24	59,4	40,6
25-29	40,8	59,2
UKUPNO	46,5	53,5

Prosječan broj radnih sati tjedno (grafikon 4) u odnosu na koji su se među mladima već pokazale određene razlike (sektor zaposlenja, prikazan u tablici 1), ukazuje na skoro polovicu mladih koji odrađuju prosječan broj radnih sati tjedno, trećinu mladih koji rade iznad prosjeka i to do 50 sati tjedno, dok je broj onih koji rade više od 50 sati i onih koji rade manje od prosjeka oko 10%.

Grafikon 4: Prosječan broj radnih sati tjedno (%)

Na osnovi tako raspoređenog radnog vremena proizlazi da prosječno tjedno radno vrijeme zaposlenih mladih iznosi 42 sata i 45 minuta. Duljina radnog tjedna nije povezana ni s jednom sociodemografskom varijablom osim sa sektorom zaposlenja ispitanika (tablica 4). Potvrđeno je da najkraće rade mladi zaposleni u obiteljskom

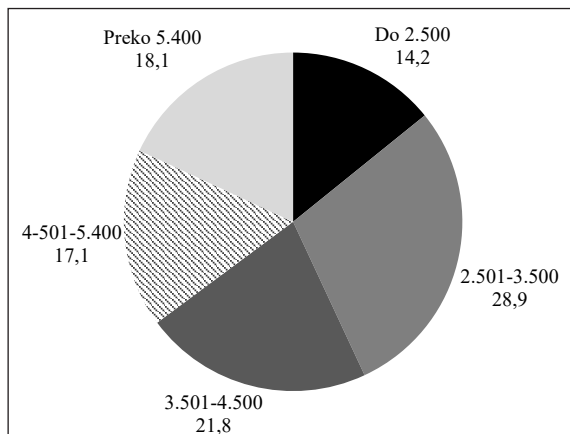
poduzeću ili obrtu, potom oni koji su zaposleni u javnom sektoru, a najdulje oni koji rade u velikim i malim privatnim poduzećima.

Tablica 4: Prosječan broj radnih sati tjedno s obzirom na sektor zaposlenja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Manje od 40 sati	40 sati	41-50 sati	Više od 50 sati
<i>Sektor zaposlenja</i>	$\chi^2 = 30,05$			
Javni sektor	15,8	60,5	19,3	4,4
Veliko privatno poduzeće	9,3	44,2	34,9	11,6
Malo privatno poduzeće ili obrt	7,6	40,2	41,3	10,9
Obiteljsko poduzeće ili obrt	22,6	41,9	29,0	6,5
UKUPNO	11,3	45,9	33,5	9,3

U sklopu analize položaja mladih na tržištu rada zaposlenim ispitanicima postavljeno je i pitanje o iznosu mjesečne plaće koju primaju za svoj rad (grafikon 5). Više od dvije trećine ih prima plaću ispod nacionalnog prosjeka, dok je plaća njih manje od petine na razini nacionalnog minimuma. Jasno je da tako niska primanja ograničavaju mlade u osamostaljivanju⁴ i planiranju svoje budućnosti.

Grafikon 5: Iznos mjesečne plaće u kunama (%)

No mladi po iznosu plaća nisu homogena skupina – statistički značajne razlike među njima dobivene su s obzirom na osam obilježja (tablica 5). Drastična razlika je utvrđena u odnosu na spol: čak je trostruko više mladih žena nego muškaraca u najnižoj dohodovnoj kategoriji, a trend nižih plaća koje primaju mlade žene nastavlja se kroz sve iznose, uz dvostruko više mladih muškaraca nego žena u najvišoj kategoriji prihoda. Najniža primanja mladih u prosjeku imaju dvije mlađe kategorije ispitanika

⁴ Za usporedbu: potrošačka košarica po četveročlanjoj obitelji u 2013. iznosila je oko 6.670 kuna (izvor: Nezavisni hrvatski sindikati).

sa srednjim strukovnim obrazovanjem koji žive u Istočnoj Hrvatskoj i koji u nešto većem broju rade u javnom sektoru. Izrazito velike razlike dobivene su i u pogledu prosječnog prihoda po kućanstvu i po članu obitelji: mladi s minimalnim primanjima žive u osiromašenim kućanstvima kojima ne mogu pomoći svojim skromnim plaćama.

Tablica 5: Iznos mjesečne plaće u kunama s obzirom na socijalna obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Do 2.500	2.501-3.500	3.501-4.500	4.501-5.400	Preko 5.400
<i>Spol</i>	$\chi^2 = 25,95$				
Ž	22,4	28,6	17,7	18,8	12,5
M	7,6	28,0	25,8	15,6	23,1
<i>Dob</i>	$\chi^2 = 31,18$				
15-19	26,7	33,3	20,0	0	20,0
20-24	21,6	41,2	20,6	10,3	6,2
25-29	11,3	24,8	21,9	20,0	21,9
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 50,57$				
Sjeverna Hrvatska	16,2	28,3	23,2	15,2	17,2
Središnja Hrvatska	10,0	22,5	22,5	30,0	15,0
Istra i Primorje	19,0	15,5	25,9	19,0	20,7
Istočna Hrvatska	30,6	46,9	4,1	14,3	4,1
Dalmacija	1,4	34,7	24,2	11,6	23,2
Grad Zagreb	1,7	25,0	25,0	20,0	21,2
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 63,44$				
Nezavršena ili završena OŠ	0	50,0	25,0	0	25,0
Trogodišnja strukovna škola	19,2	34,3	22,2	9,1	15,2
Četverogodišnja SS	12,6	41,9	21,6	12,0	12,0
VŠS, VSS i više	10,9	8,8	24,1	29,2	27,0
<i>Sektor zaposlenja</i>	$\chi^2 = 35,49$				
Javni sektor	17,6	13,7	22,5	29,4	16,7
Veliko privatno poduzeće	8,7	30,2	19,8	16,7	24,6
Malo privatno poduzeće ili obrt	14,8	37,7	23,5	11,7	12,3
Obiteljsko poduzeće ili obrt	13,3	40,0	16,7	13,3	16,7
<i>Rad u struci</i>	$\chi^2 = 42,21$				
U struci	14,8	17,3	23,5	17,3	27,0
Samo dijelom u struci	11,1	32,2	17,8	24,4	14,4
Izvan struke	15,4	41,0	22,4	13,5	7,7
<i>Prosječan prihod po kućanstvu (HRK)</i>	$\chi^2 = 78,90$				
Do 3.000	41,7	33,3	16,7	0	8,3
3.001 do 5.000	29,5	36,4	20,5	11,4	2,3
5.001 do 8.000	14,1	43,4	21,2	12,1	9,1
8.001 do 10.000	16,9	31,0	26,8	15,5	9,9
10.001 do 15.000	9,1	15,2	21,2	27,3	27,3
Preko 15.000	3,3	25,0	15,0	20,0	36,7
<i>Prosječan prihod po članu obitelji (HRK)</i>	$\chi^2 = 82,41$				
Do 1.000	27,5	36,2	18,8	8,7	8,7
1.001-2.000	17,6	42,0	22,7	10,9	6,7
2.001-3.000	11,1	24,7	21,0	29,6	13,6
3.001-4.000	5,1	19,2	17,9	20,5	37,2
Iznad 4.000	3,4	10,3	27,6	20,7	37,9
UKUPNO	14,4	28,3	22,1	17,0	18,2

Općenito se može reći kako su niža primanja u prosjeku vezana uz niži stupanj obrazovanja, osim u slučaju niže obrazovanih mladih koji se u najvišoj dohodovnoj kategoriji nalaze gotovo u jednakom omjeru kao i visokoobrazovani. Nadalje, niža primanja u prosjeku nešto više obilježavaju mlade iz Istočne Hrvatske, a viša njihove vršnjake iz Dalmacije i Zagreba. Kada je riječ o sektoru zaposlenja, najviše su plaće mladih vezane uz velika, a najmanje uz mala privatna poduzeća, dok su mladi u javnim poduzećima u prosjeku na sredini ljestvice. Zanimljivi su rezultati dobiveni u pogledu povezanosti visine plaće i rada u struci: mladi koji rade u struci u većoj mjeri imaju nešto viša primanja, dok su mladi izvan struke 'osuđeni' na niža primanja, što predstavlja dvostruki izvor njihova nezadovoljstva – i rad izvan struke i niska primanja.

U zaključku ovoj cjelini prijeko je potrebno podcrtati da 13% mladih s diplomom više škole ili fakulteta radi za plaću manju od 2.500 kuna, da plaća više od 50% onih koji su završili trogodišnju stručnu ili četverogodišnju srednju školu ne prelazi 3.500 kuna i da isti taj iznos svakog mjeseca primi 33% onih koji na poslu provedu više od 50 sati. Ti su podaci više nego porazni kad se usporede s deklarativnim optimizmom hrvatskih razvojno-strategijskih dokumenata koji se odnose na mlade. Jedno od temeljnih ljudskih prava jest pravo na primjerenu naknadu za obavljeni posao. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u članku 6. obvezuje sve države potpisnice, a time i Hrvatsku, da prizna „pravo na rad što uključuje pravo svakoga na mogućnost da živi od slobodno izabranog ili prihvaćenog rada“, a u članku 7. da prizna „svakome pravo da uživa pravedne i povoljne uvjete rada“, uključujući pravednu plaću i jednaku naknadu za rad iste vrijednosti bez ikakve razlike, osobito između zaposlenih muškaraca i žena. Hrvatska je ugradila ta načela u svoj pravni sustav, no do danas nisu doneseni učinkoviti instrumenti provedbe. Veliki broj mladih je nezaposlen, a još ih više obavlja prekarne poslove ili radi bez adekvatne naknade za obavljeni posao. To znači da im se nameću nepravedni radni uvjeti, čime im se oduzima ne samo pravo na adekvatni životni standard i pravo na brak i obitelj, nego i pravo na osobno dostojanstvo i sigurnost.

3. Kako danas mladi 'žive od vlastite zemlje'?

Sintagme 'rad na zemlji' i 'život od vlastite zemlje' često su romantičarski konotirane i povezane uz eskapističke pobude mladih koji, zasićeni gradom, odlaze u sela i pokreću vlastitu poljoprivrednu proizvodnju. Takvim naracijama osobito naginju masovni mediji nerijetko portretirajući mlade koji su već ostvarili karijeru u svojoj struci, zasnovali obitelj i u nekom trenutku dosegli točku u kojoj su ih materijalna dobra i sadržaji dostupni u urbanoj sredini prestali u potpunosti ispunjavati. No mediji prenose i priče o mladima sa sela koji su zbog potrebe održanja obiteljske tradicije ili pak zbog vlastitih aspiracija i planova, odlučili ostati 'na zemlji' i ostvarivati prihod od poljoprivredne ili stočarske proizvodnje. Pozitivni medijski

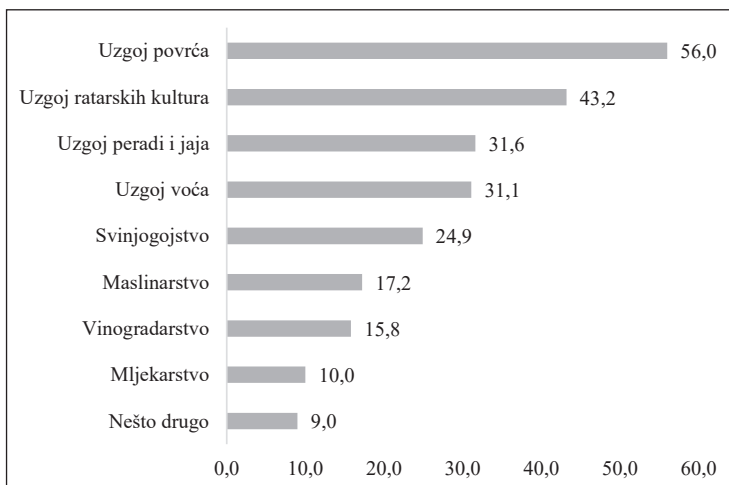
prikazi potonje skupine u pravilu se vezuju uz sredstva europskih fondova, nove načine proizvodnje ili obnovu ranije zapostavljenih poljoprivrednih kultura i uzgoja domaćih životinja, dok se u negativnima najčešće govori o neiskorištenim i/ili zlouptrebljenim poticajima za razvoj poljoprivrede i stočarstva.

Znanstvena istraživanja hrvatskog sela su se, nakon 1990-ih, rijetko provodila. Izuzetak su cjeloviti prikazi života na selu Štambuk, Rogića i Mišetić (2002) te Seferagić (2002). Što se mladih poljoprivrednika tiče, u tranzicijskom razdoblju oni nisu bili predmet obuhvatnijeg sociološkog istraživanja. Na žalost, ni u ovoj studiji se njima ne bavimo ekstenzivnije, dijelom i zbog toga što su u istraživanju činili malobrojan poduzorak populacije mladih. Istraživanjem je obuhvaćeno samo 18 mladih individualnih poljoprivrednika (manje od 1% ukupnog uzorka), što je u skladu s njihovim udjelom u ukupnoj populaciji mladih. U ovom dijelu analiziramo djelatnosti kojima se bave, razloge zbog kojih su se opredijelili za taj poziv, planove koje imaju za budućnost i prepreke s kojima se susreću u svom radu.

Mladi individualni poljoprivrednici u najvećem broju (43,9%) posjeduju manje od 10 hektara zemljišta, nešto više od jedne trećine (35%) ih ima između 10 i 50 hektara, a 21,1% posjeduje više od 50 hektara zemljišta. Ti podaci potvrđuju da mladi individualni poljoprivrednici u Hrvatskoj posjeduju relativno male površine zemljišta, što otežava njihov rad i čini ga nedovoljno konkurentnim u današnjim tržišnim uvjetima.

Na svojim posjedima najčešće kombiniraju nekoliko različitih djelatnosti (grafikon 6), pri čemu su uzgoj povrća te ratarskih kultura najviše zastupljeni, iza kojih slijede uzgoj peradi i jaja te uzgoj voća i svinjogojstvo.

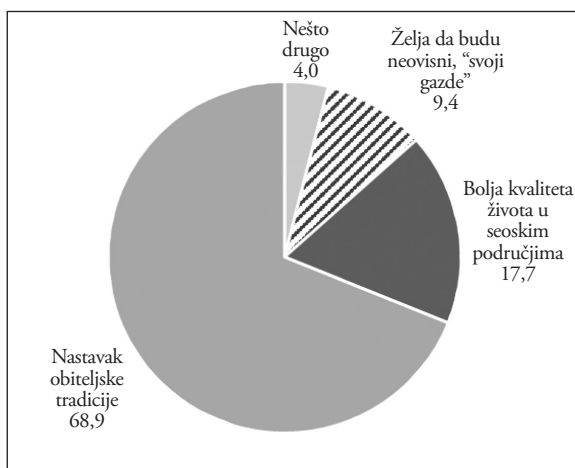
Grafikon 6: Vrsta poljoprivredne i stočarske proizvodnje kojom se bave mladi poljoprivrednici (%)

Maslinarstvo i vinogradarstvo, koje se kod nas već dugo vezuju uz aktivnosti 'za vlastiti užitek' ili za skromno popunjavanje kućnog budžeta, za šestinu mladih poljoprivrednika predstavljaju primarni posao.

Na pitanje o razlozima bavljenja poljoprivredom (grafikon 7) najveći dio ispitanika odgovara očekivano: nastavili su obiteljsku tradiciju. Oko šestine ih je potaknuto uvjerenjem da se na selu živi kvalitetnije, a manje od desetine ih naprosto želi biti „svoj gazda“.

Grafikon 7: Glavni razlog bavljenja poljoprivredom (%)

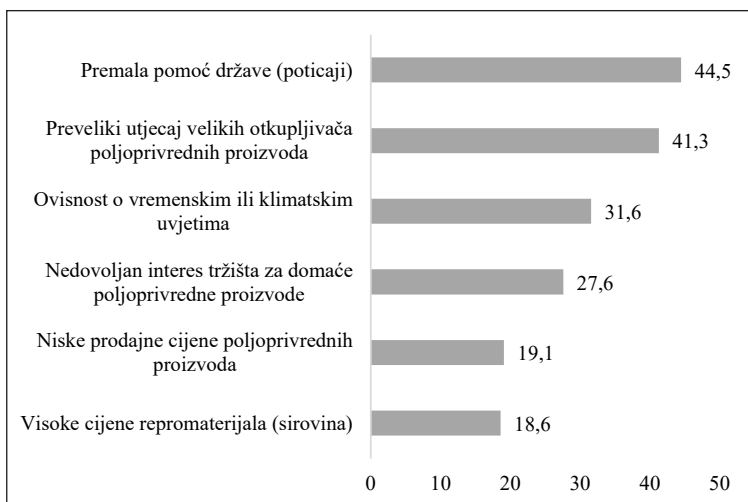

Poteškoće s kojima se mladi individualni poljoprivrednici susreću u svom radu višestruke su i demotivirajuće (grafikon 8). Najveći broj tih ispitanika je potvrdio da su glavni izvori njihovih frustracija premali poticaji i preveliki utjecaj otkupljivača na cijene proizvoda te nepovoljni vremenski i klimatski uvjeti. Oko četvrtine je navelo nedostatak interesa tržišta za domaće proizvode, a dio ih je naglasak stavio na niske prodajne cijene proizvoda i visoke cijene repromaterijala, zbog čega im se bavljenje poljoprivrednom ili stočarskom proizvodnjom ne isplati.

Glede planova za bavljenje poljoprivrednom ili stočarskom proizvodnjom na srednji rok, odnosno u narednih 10 godina, najveći broj (46,3%) mladih individualnih poljoprivrednika se pozitivno izjasnio, 38,1% će se nastaviti baviti tim djelatnostima samo ako ne nađe neki drugi izvor prihoda, dok ih se 15,6% (ili tek dvojica ispitanika) nikako ne namjerava baviti poljoprivrednom ili stočarskom proizvodnjom u budućnosti. S obzirom na to da je broj ispitanika u ovoj podskupini bio mali, na dobivenim podacima nije bilo moguće provesti statističku obradu koja je provedena u slučaju zaposlenih i nezaposlenih ispitanika. Taj bi se nedostatak mogao ukloniti u nekom narednom istraživanju u kojemu bi se podaci prikupljali kvalitativnom

metodologijom, osobito primjenom metoda intervjua i/ili analize slučaja, budući da je takvim postupcima moguće doći do cjelovitijih i dubljih iskustava te malobrojne podskupine mladih, što bi trebalo biti polazište za izradu učinkovitih mjera za unaprjeđenje njihova položaja.

Grafikon 8: Najveće poteškoće s kojima se susreću mladi poljoprivrednici (%)

U ovom kontekstu treba podsjetiti da je Hrvatska već dugi niz godina zemlja koja bilježi visoke stope uvoza poljoprivrednih proizvoda, što je u raskoraku s raspoloživom površinom poljoprivrednog zemljišta. Povećanje broja mladih, kao najproduktivnijeg dijela ukupne populacije, koji se opredjeljuju za poljoprivrednu ili stočarsku proizvodnju, nedvojbeno bi doprinijelo bržem gospodarskom rastu i razvoju Hrvatske. To je osobito izgledno kad se pogledaju podaci Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, prema kojima najveći dio poljoprivrednih površina u Hrvatskoj još uvijek služi za ispašu ili uzgoj zobi, pšenice i kukuruza. Lista ostalih poljoprivrednih kultura je vrlo ekstenzivna, no broj poljoprivrednih gospodarstava koja su posvećena njihovoj proizvodnji vrlo je skroman i objašnjava zašto Hrvatska, unatoč relativno velikom udjelu obradivog zemljišta, uvozi čak 40% poljoprivrednih proizvoda. U obzir treba uzeti i da je dio tih proizvoda uvezen po dampinškim cijenama, kojima hrvatski proizvođači najčešće ne mogu konkurirati jer bi to za njih značilo snižavanje kvalitete svojih proizvoda. Rezultat svega toga je neravnoteža između ponude i potražnje, koja nikako ne može biti motivirajuća za mlade poljoprivrednike za ostanak na svojoj zemlji, uslijed čega im život od vlastite zemlje ostaje tek neostvorena želja.

4. Nezaposleni mladi: stalno ‘pod povećalom’, ali bez učinka

Sadašnje razine nezaposlenosti mladih potrebno je analizirati u kontekstu narašle fleksibilnosti tržišta rada, ekspanzije visokog obrazovanja, povećane mobilnosti mladih i utjecaja njihove dugotrajne nezaposlenosti na depopulacijske trendove. Mladi koji ulaze na tržište rada u pravilu se od strane donositelja odluka na nacionalnoj i međunarodnoj razini označavaju kao populacija pod rizikom. Mladi su suočeni s višim rizikom od nezaposlenosti nego stariji radnici i za njih je vjerojatnije da će učestalo mijenjati nisko plaćene poslove i eventualno sudjelovati u kratkotrajnim programima edukacije (Caliendo, Schmidl, 2016), uz visoku pojavnost prekarne rada. Prema izračunima Eurofounda (2011) godišnji troškovi nesudjelovanja mladih na tržištu rada penju se do 120 milijardi eura i čine 1% proračuna EU (tada 26 država članica). Niz europskih i nacionalnih mjera potpore zapošljavanju⁵ usmjeren je na smanjenje tih negativnih trendova. Primjenom tih mjera postignuti su određeni rezultati, no promjene su spore i sporadične, što znači da se mladi, iako su stalno ‘pod povećalom’, i dalje nalaze u nezavidnom društvenom položaju.

Određujući troškove nezaposlenosti po mladu osobu i šire društvo, Tomić (2015: 35) razlikuje individualne (niže plaće, slabije šanse za dugogodišnje zapošljavanje, niže mirovine i veću pojavnost siromaštva) i društvene troškove, koji dolaze „[...] u obliku smanjene učinkovitosti ulaganja u obrazovanje i obučavanje, smanjenja porezne osnovice, većih troškova socijalne skrbi, ali i mogućih prosvjeda i socijalnih nemira te tzv. odljeva mozgova u obliku iseljavanja visokokvalificiranih mladih, što smanjuje potencijalni dugoročni ekonomski rast u određenoj zemlji“. Nemogućnost dugoročnog financijskog planiranja i osamostaljenja od roditeljskog doma⁶ utječe na kvalitetu života i tjera mlade u ‘začarani’ krug siromaštva i marginaliziranosti.

U daljnjem tekstu analiziramo stavove nezaposlenih mladih (N = 382) i prakse vezane uz tržište rada. Dio podataka iz 2013. godine uspoređuje se s nalazima istraživanja nezaposlenih mladih iz 1999. godine (N = 334), kada su također bili ispitani i analizirani kao poseban podzork mlade populacije (Štimac Radin, 2002).

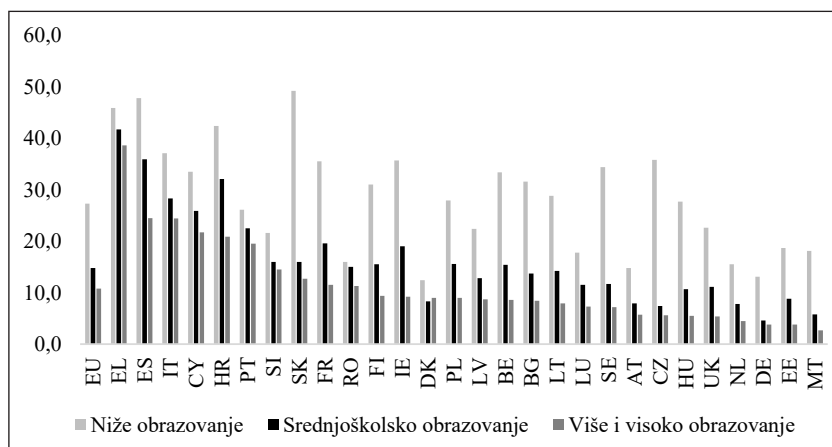
Nezaposlenost mladih u Hrvatskoj trajan je i masovan fenomen. Prema podacima o nezaposlenosti u Europi Hrvatska je, s 30,1% nezaposlenih u dobi od 15 do 29 godina, u samom europskom vrhu, uz Grčku, Španjolsku i Italiju. Najranjivija skupina su tzv. NEET (mladi izvan obrazovnog sustava i tržišta rada), kojih je u

⁵ Radi se o mjerama iz „Garancije za mlade“.

⁶ Prema podacima ovog istraživanja visokih 74,5% mladih još uvijek živi s roditeljima, a mladi u prosjeku odlaze iz roditeljskog doma s 31,4 godinom i po tome su u vrhu Europe, čak 10 godina iza skandinavskih zemalja (izvor: Eurostat [yth_demo_030]). Pritom prema podacima našeg istraživanja čak 82,2% mladih navodi financijske razloge kao glavnu prepreku stambenog osamostaljenja.

Hrvatskoj u dobi od 20-24 godine čak četvrtina. U grafikonu 9 prikazana je stopa nezaposlenosti mladih u zemljama EU u odnosu na najviši postignuti stupanj obrazovanja, pri čemu su zemlje poredane s obzirom na stopu nezaposlenosti visoko-obrazovanih mladih. Akademski obrazovani mladi iz Hrvatske, uz svoje vršnjake iz Grčke, Španjolske, Italije i Cipra, imaju najmanje šanse pronaći posao na domaćem tržištu rada. Mladi iz Hrvatske s nižim obrazovanjem na drugom su mjestu (nakon mladih iz Slovačke) po svom lošem statusu na tržištu rada. Sličan položaj imaju mladi iz Hrvatske sa završenom četverogodišnjom srednjom školom, koji su po otežanom nalaženju posla smješteni iza mladih iz Grčke i Španjolske.

Grafikon 9: Nezaposlenost mladih (15-29) u EU s obzirom na najviši postignuti stupanj obrazovanja 2015. (%)*

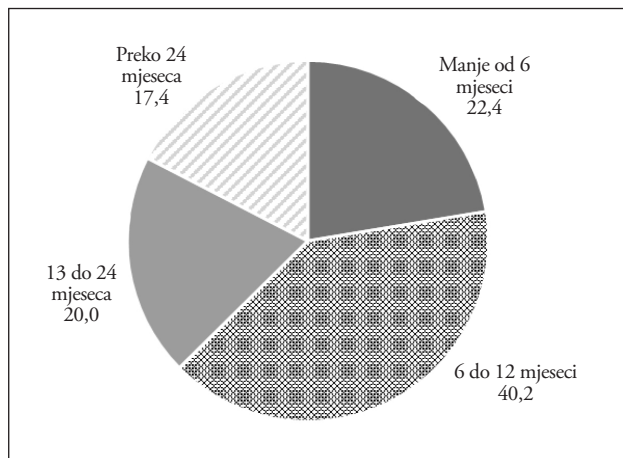
* Izvor: Eurostat [yth_empl_090]

U bazu Hrvatskog zavoda za zapošljavanje prijavilo se čak 80,8% nezaposlenih ispitanika. Najveći broj onih koji su u vrijeme ispitivanja bili nezaposleni – njih dvije petine – čekalo je na posao između 6 mjeseci i godine dana (grafikon 10).

Ukupno čak 37,4% mladih potpada pod kategoriju dugotrajno nezaposlenih osoba, tj. osoba koje na posao čekaju dulje od godine dana. U usporedbi sa svojim europskim vršnjacima u dobi od 15-29 godina po ovom su pitanju mladi iz Hrvatske na trećem mjestu (iza Grčke i Italije), dok je europski prosjek za dugotrajno nezaposlene mlade 5,9%. Švedska, Danska, Austrija, Luksemburg i Njemačka bilježe tek oko 1% mladih s ovakvim poteškoćama⁷.

⁷ Izvor: Eurostat [yth_empl_120]

Grafikon 10: Duljina nezaposlenosti mladih (%)

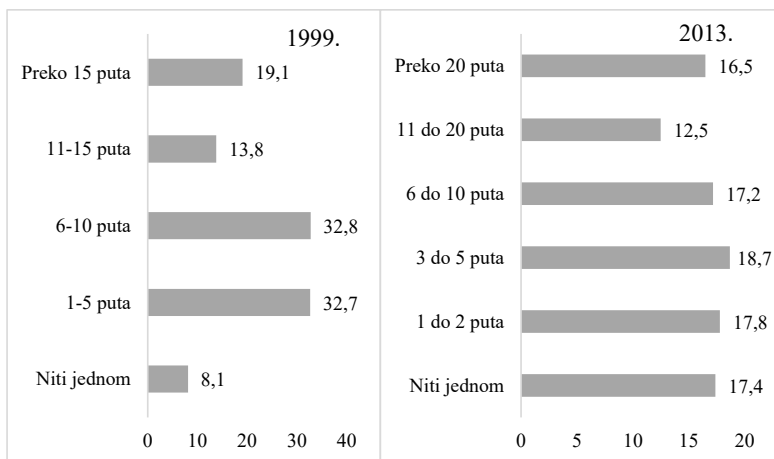
Po duljini razdoblja nezaposlenosti mladi su uglavnom homogeni, a jedina ustanovljena razlika tiče se obrazovnog statusa (tablica 6). Kao što se vidi, na posao najmanje čekaju akademski obrazovani mladi, mladi bez kvalifikacija u prosjeku se zapošljavaju u 6 do 12 mjeseci, dok su pod najvećim rizikom dugotrajne nezaposlenosti mladi sa završenom četverogodišnjom srednjom školom.

Tablica 6: Duljina nezaposlenosti s obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika (%)

Stupanj obrazovanja ispitanika	Manje od 6 mjeseci	6 do 12 mjeseci	13 do 24 mjeseci	Preko 24 mjeseci
	$\chi^2 = 33,29$			
Nezavršena ili završena OŠ	8,3	58,3	25,0	8,3
Trogodišnja strukovna škola	24,1	42,2	22,9	10,8
Četverogodišnja srednja šk.	14,0	47,8	18,4	19,9
VŠS, VSS i više	44,6	24,3	21,6	9,5
UKUPNO	23,9	41,0	20,7	14,4

Napori u traženju posla često se mjere brojem javljanja na natječaj za slobodna radna mjesta (grafikoni 11.1. i 11.2). Komparativni prikaz broja javljanja na natječaj za slobodna radna mjesta 1999. i 2013. godine otkriva dvostruki porast broja neaktivnih mladih koji se tijekom razdoblja nezaposlenosti nisu javili niti na jedan natječaj, dvostruko smanjenje broja mladih koji su se na natječaj javljali 6-10 puta i nešto manji broj mladih koji su to bili prisiljeni učiniti više od 10 puta. Ti podaci sugeriraju povećanu neaktivnost mladih pri javljanju na natječaje za posao što je vjerojatno posljedica smanjenog broja poslova koji se nude potencijalnim zaposlenicima te dobi.

Grafikon 11.1. i 11.2.: Prikaz broja javljanja na natječaj za slobodna radna mjesta 1999. i 2013. (%)

Kao i u slučaju duljine nezaposlenosti, i po broju javljanja na natječaj za slobodna radna mjesta (tablica 7) mladi su prilično homogeni. Tek je dob proizvela statistički značajne razlike, i to u smjeru porasta broja javljanja na natječaj s porastom dobi.

Tablica 7: Broj javljanja na natječaj s obzirom na dob ispitanika (%)

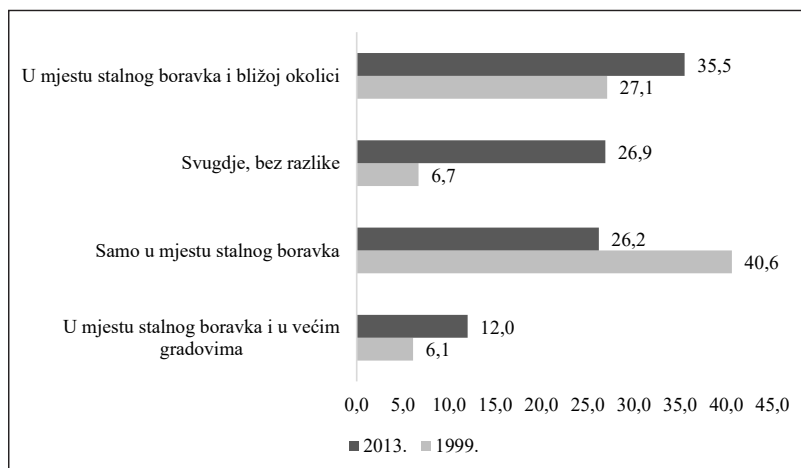
Dob ispitanika	Niti jednom	1-2	3-5	6-10	11-20	Preko 20
	$\chi^2 = 39,13$					
15-19	42,6	21,3	21,3	10,6	2,1	2,1
20-24	18,0	17,3	18,0	19,4	13,7	13,7
25-29	10,3	17,7	18,3	17,1	14,3	22,3
UKUPNO	17,5	18,0	18,6	17,2	12,5	16,3

U okolnostima u kojima je nezaposlenost među mladima masovna i trajna, jedno od ključnih pitanja jest njihova spremnost da prihvate posao izvan mjesta stanovanja i izvan svoje struke. Riječ je prostornoj i profesionalnoj mobilnosti radne snage kojima se potencijalno smanjuje nezaposlenost, osobito kad je to problem jedne ili više struka, kad obilježava jednu ili više društvenih grupa ili pak kad je koncentrirana na određeno područje. S obzirom na to da se te dvije vrste mobilnosti sve više spominju u kontekstu jačanja zajedničkog europskog tržišta radne snage i da postaju sve prihvatljivije upravo mlađim generacijama Europljana, u ovom smo istraživanju nastojali provjeriti je li i pod kojim je uvjetima hrvatska nezaposlena mladež spremna mijenjati i mjesto u kojemu je stambeno situirana preko roditelja i

svoju struku zbog stalnog zaposlenja, a potom te podatke usporediti s podacima iz ranijih istraživanja. Prostornu mobilnost među mladima provjeravali smo pomoću dva pitanja – o tome gdje su se sve već natjecali za posao i pod kojim bi uvjetima prihvatili posao izvan mjesta u kojemu žive. Profesionalnu mobilnost smo također provjeravali s dva pitanja – za koja radna mjesta su se već natjecali i pod kojim bi uvjetima prihvatili posao izvan svoje struke.

U okolnostima visoke nezaposlenosti mladih fleksibilnost tijekom potrage za poslom, pogotovo u smislu prostorne mobilnosti, postaje jedan od ključnih faktora njihove zapošljivosti. Komparativni prikaz mjesta javljanja na natječaj (grafikon 12) prikazuje dvostruki pad udjela mladih koji se pri traženju posla ograničavaju samo na mjesto boravka i veće gradove te skoro jednako značajan pad broja onih koji posao traže samo u mjestu stalnog boravka. Također je zabilježen gotovo četverostruki porast broja mladih koji su u novijem razdoblju posao tražili „svugdje, bez razlike“, dok se broj onih koji su posao tražili u mjestu boravka i bližoj okolici promijenio u nešto manjoj mjeri. Ti podaci sugeriraju povećanu spremnost mladih na prostornu mobilnost, iako se uvjeti u kojima bi oni nakon pronalaska posla mogli uspješno započeti svoj život u novoj okolini i eventualno zasnovati obitelj nisu bitno promijenili. Najveće prepreke osamostaljivanju u mjestu izvan stalnog mjesta boravka i dalje predstavljaju visoke cijene unajmljivanja stambenog prostora kojega si mladi, najčešće zbog niskih plaća, ne mogu priuštiti.

Grafikon 12: Komparativni prikaz mjesta javljanja na natječaj za slobodna radna mjesta (%)

Spremnost mladih na javljanje na natječaj u odnosu na mjesto stalnog boravka slijedi naprijed utvrđen obrazac homogenosti: razlike su ustanovljene tek u podskupini mladih koji u potrazi za poslom nisu spremni na prostornu mobilnost (tablica 8).

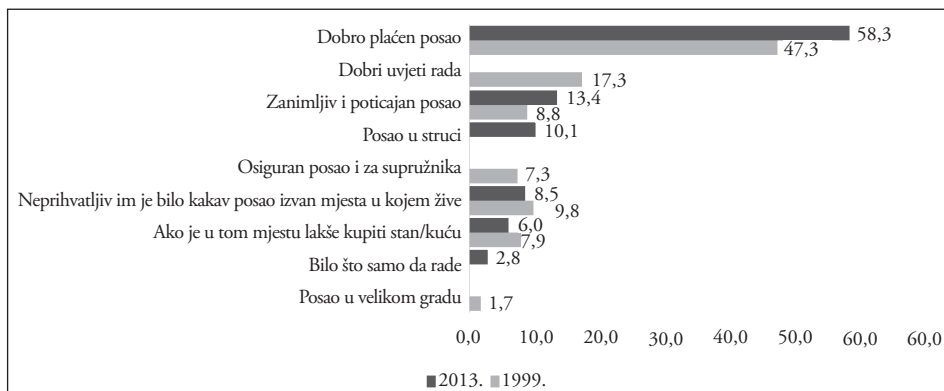
Tablica 8: Javljanja na natječaj samo u mjestu stalnog boravka s obzirom na obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Samo u mjestu stalnog boravka
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 29,50$
Sjeverna Hrvatska	7,9
Središnja Hrvatska	28,6
Istra i Primorje	13,0
Istočna Hrvatska	24,4
Dalmacija	40,5
Grad Zagreb	42,2
<i>Rezidencijalni status</i>	$\chi^2 = 18,77$
Zagreb	47,6
Regionalni centar	34,8
Ostali gradovi	29,6
Selo	16,9
UKUPNO	26,0

Najfleksibilnijima u potrazi za poslom pokazali su se mladi iz Sjeverne Hrvatske, Istre i Primorja te žitelji ruralnih krajeva, dok mlade iz Dalmacije i Zagreba možemo označiti kao nespремne na prostornu mobilnost.

Radi dobivanja cjelovitije slike o spremnosti mladih na traženje posla izvan mjesta stanovanja postavljeno im je pitanje o uvjetima pod kojima bi prihvatili posao u nekom drugom mjestu (grafikon 13). Skoro dvije trećine bi pristalo na selidbu za novim poslom ukoliko bi bili dobro plaćeni, što je porast od preko 10% u odnosu na 1999. godinu. Daleko iza tog uvjeta nalaze se zanimljiv i poticajan posao, posao u struci i rješavanje stambenog pitanja. Najisključivija kategorija mladih, oni kojima je neprihvatljiv bilo kakav posao izvan mjesta u kojemu žive, ostala je gotovo jednaka kao i u prethodnom razdoblju i obuhvaća nešto manje od desetine mladih.

Grafikon 13: Uvjeti prihvaćanja posla izvan mjesta stanovanja ispitanika (%)

Mladi su i što se tiče uvjeta prihvaćanja posla izvan mjesta stanovanja vrlo homogeni (tablica 9), a razlikuju se tek prema postignutom stupnju obrazovanja. Prema našim podacima, dobro plaćeni posao u najvećoj mjeri priželjkuju mladi s nižim stupnjem obrazovanja ili s četverogodišnjom srednjom školom, dok mu najmanje teže visokoobrazovani mladi, koji se, kao što smo vidjeli, u nešto većoj mjeri mogu nadati poslu u struci, uslijed čega im dobro plaćen posao možda nije dostatna kompenzacija. Potvrda tomu su podaci o mladima s visokim obrazovanjem koji u najvećem udjelu priželjkuju „zanimljiv i poticajan posao“ te posao u struci. Ovdje treba podsjetiti kako visokoobrazovani mladi u prosjeku imaju više plaće od mladih s nižim stupnjem obrazovanja. Moguće je i da mladi te razine obrazovanja drugačije shvaćaju „dobro plaćen posao“ i da ono što njihovi vršnjaci sa skromnijim obrazovanjem nazivaju „dobro plaćenim poslom“ njima predstavlja samo redovito primanje.

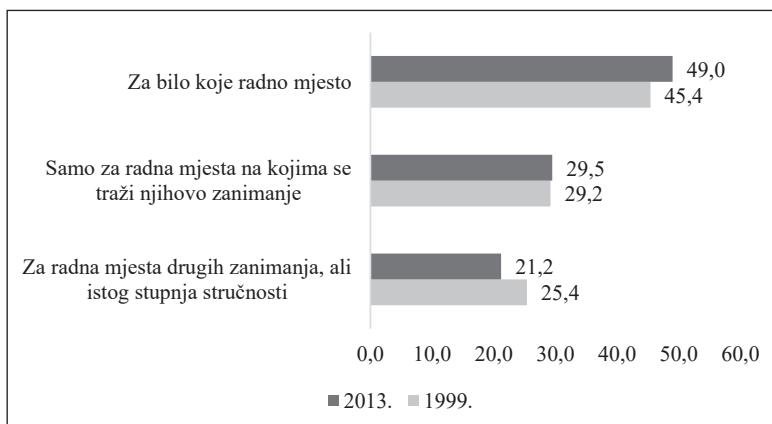
Tablica 9: Uvjeti prihvaćanja posla izvan mjesta stanovanja s obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika (%)

Stupanj obrazovanja ispitanika	Dobro plaćen posao	Zanimljiv i poticajan posao	Posao u struci	Ako je u tom mjestu lakše kupiti stan/kuću	Neprihvatljiv im je bilo kakav posao izvan mjesta u kojem žive
	$\chi^2 = 53,48$				
Nezavršena ili završena osnovna škola	70,8	12,5	4,2	8,3	4,2
Trogodišnja strukovna škola	62,7	9,8	5,9	12,7	8,8
Četverogodišnja sr. šk.	70,2	12,8	5,0	2,8	9,2
VŠS, VSS i više	38,5	19,2	28,2	3,8	10,3
UKUPNO	60,9	13,3	10,4	6,4	9,0

Mladi koji u slučaju preseljenja radi posla očekuju lakše stambeno zbrinjavanje pripadaju u podskupine onih s nižim i strukovnim obrazovanjem, a vjerojatno je i da na takvim poslovima očekuju plaće niže od prosjeka. Zadnji izbor koji je postavljen pred mlade – neprihvatljivost ikakvog posla izvan stalnog mjesta boravka – ukazuje na obrnuto proporcionalnu vezu između spremnosti na prostornu mobilnost i razine obrazovanja: na selidbu za poslom najmanje su spremni visoko i srednje obrazovani mladi.

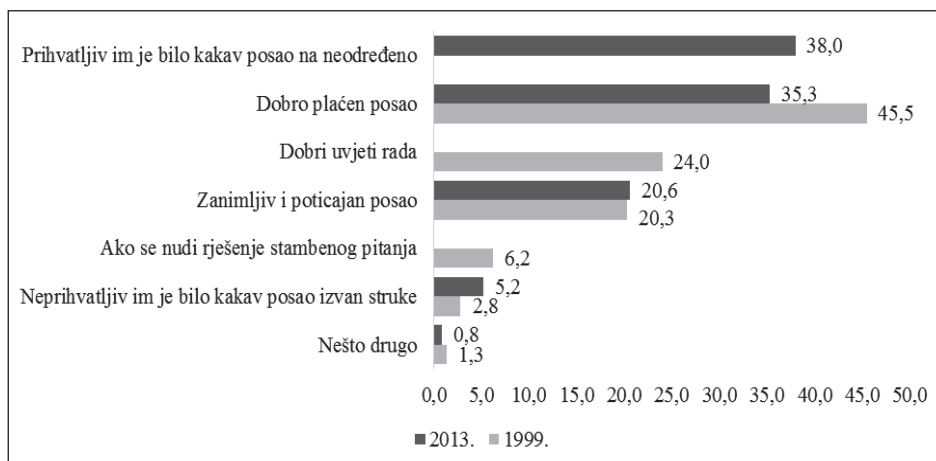
Sljedeća razina analize ponašanja i stavova nezaposlenih mladih pri potrazi za poslom uključila je javljanje na natječaj za posao u ovisnosti o struci, ili spremnost na profesionalnu mobilnost (grafikon 14). Podaci sugeriraju kako je većina nezaposlenih mladih u Hrvatskoj danas spremna prihvatiti posao izvan struke za koju se školovala kako bi se oslobodila bremena nezaposlenosti i socioekonomske ovisnosti, no taj korak ipak ne bi napravila bezuvjetno. Usporedimo li udio tih ispitanika u ovome istraživanju s njihovim udjelom u istraživanju iz 1999., uočljivo je da među nezaposlenim mladima nije došlo do značajnijih promjena u odnosu na poželjnu profesionalnu mobilnost.

Grafikon 14: Komparativni prikaz odnosa prema javljanju na natječaj za slobodna radna mjesta u ovisnosti o struci (%)

Zanimljivo je kako korištena obilježja ispitanika ne utječu na njihove stavove prema prihvaćanju posla izvan struke. Tako visoka homogenost mladih u (ne)prihvaćanju posla izvan struke ne znači da im takav posao nipošto nije prihvatljiv nego da im je prihvatljiv pod određenim uvjetima. Grafikon 15 donosi komparativni prikaz uvjeta prihvaćanja posla izvan struke, pri čemu treba napomenuti kako ta usporedba ima ograničenja, jer instrumenti korišteni u istraživanjima 1999. i 2013. nisu identični.

Grafikon 15: Komparativni prikaz uvjeta za prihvaćanje posla izvan struke (%)

U prvom redu primjećujemo kako mladi, kada je u pitanju posao izvan struke imaju, uvjetno rečeno, niže kriterije nego u slučaju pronalaska posla izvan mjesta stalnog boravka. Skoro dvije trećine mladih povezuje preseljenje radi posla s „dobro plaćenim poslom“, a takvih je u slučaju promjene struke 35,3%, što u odnosu na 1999. predstavlja smanjenje od 10%. No, to se donekle mijenja kad je riječ o „zanimljivom i poticajnom poslu“, kojega mladi kao uvjet preseljenja postavljaju u 13,4% slučajeva, dok u pogledu promjene struke to čini petina uzorka. U usporedbi s 1999., u ovom istraživanju, osim već spomenutog financijskog uvjeta, nije došlo do značajnije promjene u drugim predloženim uvjetima za profesionalnu mobilnost.

Homogenost je karakteristična i za uvjete u kojima bi mladi prihvatili posao izvan struke, pri čemu se stupanj obrazovanja ispitanika (tablica 10) opet pojavljuje kao jedino obilježje koje ima statistički značajan utjecaj u podskupini nezaposlenih mladih. Dobiveni rezultati su indikativni: „dobro plaćeni posao“ kao uvjet u najvećoj mjeri postavljaju nezaposleni ispitanici sa strukovnim obrazovanjem, „zanimljiv i poticajan posao“ u slučaju promjene struke u prosjeku najviše priželjkuju visokoobrazovani, a bilo kakvom poslu na neodređeno, što znači sigurnom poslu, najviše teže niže obrazovani mladi. Ta su razmišljanja sasvim sigurno intrinzično motivirana, pa je za očekivati da zanimljiv i poticajan posao prvenstveno traže nezaposleni mladi koji su u svoje obrazovanje uložili dulji niz godina, da mladi zanatskog obrazovanja u većem dijelu nalaze zadovoljstvo u ‹pristojnoj plaći›, dok mladi bez kvalifikacija, s obzirom na vrlo otežanu zapošljivost, sigurnost zaposlenja postavljaju kao ultimativni cilj.

Tablica 10: Uvjeti prihvaćanja posla izvan struke s obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika (%)

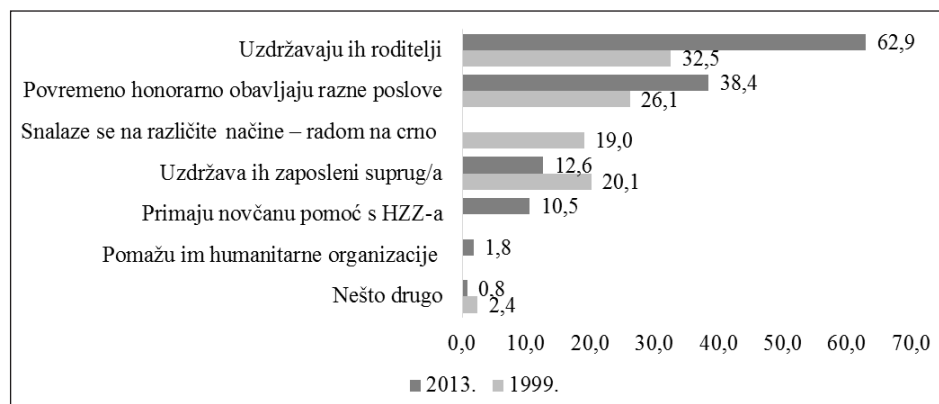
Stupanj obrazovanja ispitanika	Dobro plaćen posao	Zanimljiv i poticajan posao	Prihvatljiv im je bilo kakav posao na neodređeno
	$\chi^2 = 24,78$		
Nezavršena ili završena OŠ	35,0	10,0	55,0
Trogodišnja strukovna škola	42,2	11,8	46,1
Četverogodišnja srednja škola	36,0	20,6	43,4
VŠS, VSS i više	34,7	40,0	25,3
UKUPNO	37,5	21,6	40,8

Potvrđuju li ti podaci da su mladi otvoreni za profesionalnu mobilnost, kao što je prethodno sugerirano, ili je njihova spremnost na promjenu struke posljedica potrebe da razriješe gordijski čvor nametnute im socioekonomske ovisnosti nakon što su obrazovanjem postali spremni za samostalan život? Na žalost, ovim istraživanjem nismo ispitali i njihovu spremnost na prekvalifikaciju, odnosno na povratak u sustav stručne izobrazbe radi stjecanja novih znanja i vještina, što čini bitan dio profesionalne mobilnosti, čime bi se trebalo detaljnije pozabaviti u nekom novom istraživanju pro-

fesionalne mobilnosti mladih. Bez tih podataka, skloniji smo vjerovati da je otvorenost mladih za promjenu struke više posljedica nužnosti rješavanja životnih problema koje sa sobom nosi nezaposlenost nego njihove stvarne profesionalne fleksibilnosti.

Za većinu nezaposlenih mladih ključni životni problem je financijska nesigurnost, koja najčešće implicira neregulirani, odnosno honorarni rad, ili oslanjanje na pomoć obitelji. Podaci iz istraživanja (grafikon 16) idu u prilog takvom shvaćanju. Dvije trećine mladih oslanja se na pomoć roditelja, što je dvostruko povećanje broja obitelji koje su prisiljene financijski pomagati odraslu djecu u odnosu na istraživanje iz 1999. U istom je razdoblju, iako u manjoj mjeri, porastao i broj nezaposlenih ispitanika koji povremeno obavljaju honorarne poslove, a oko desetine njih ostvaruje financijsku pomoć preko Hrvatskog zavoda za zapošljavanje temeljem prethodnog zaposlenja. No, i ovdje je riječ o usporedbama ograničenog doseg jer su instrumenti korišteni u navedena dva istraživanja različiti.

Grafikon 16: Komparativni prikaz načina uzdržavanja za vrijeme nezaposlenosti (%)

Za razliku od pokazatelja mobilnosti, načini uzdržavanja za vrijeme nezaposlenosti variraju s obzirom na šest obilježja ispitanika (tablica 11). Prva ponuđena opcija – uzdržavanje od strane roditelja – u nešto većem broju obilježava najmlađe ispitanike koji još nisu u braku i koji još nisu zasnovali vlastitu obitelj. No, zabrinjavajuće je da 23% nezaposlenih mladih koji su u braku i jednako toliko onih koji imaju vlastitu djecu ovisi o financijskoj pomoći roditelja. To potvrđuje zatvorenost kruga siromaštva među obiteljima s odraslom nezaposlenom djecom, što je naročito pogubno za mlade žene koje imaju djecu, budući da one na hrvatskom tržištu rada teže pronalaze posao. Uzdržavanje od strane zaposlenog supružnika kod mladih nezaposlenih žena četiri je puta češće nego kod mladih muškaraca, a preko polovice se mladih koji su u radno aktivnoj dobi i u bračnoj zajednici nalazi u toj situaciji. Uočene regionalne razlike u načinima uzdržavanja za vrijeme nezaposlenosti nemaju jasan obrazac. Naime, relativno najveći udio nezaposlenih mladih koji povremeno

obavljaju honorarne poslove nalazimo u Središnjoj Hrvatskoj te Istri i Primorju, dok je u Dalmaciji takvih nešto više od četvrtine. Zanimljiv podatak je da i Zagreb, usprkos boljoj ponudi na tržištu rada, zaostaje po broju mladih nezaposlenih koji honorarno rade od dvije prvospomenute regije za više od 10%.

Tablica 11: Načini uzdržavanja za vrijeme nezaposlenosti s obzirom na socijalna obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Uzdržavaju ih roditelji	Uzdržava ih zaposleni suprug/a	Povremeno honorarno obavljaju razne poslove	Primaju novčanu pomoć s HZZ-a
<i>Spol</i>		$\chi^2 = 25,08$		
Ž		22,0		
M		4,6		
<i>Dob</i>	$\chi^2 = 26,04$		$\chi^2 = 19,16$	
15-19	80,8		15,7	
20-24	72,5		34,8	
25-29	49,7		48,3	
<i>Bračni status ispitanika</i>	$\chi^2 = 63,11$	$\chi^2 = 176,71$		
Nisu u braku	72,8	1,0		
U formalnom ili neformalnom braku	23,0	58,1		
<i>Vlastita djeca</i>	$\chi^2 = 47,75$			
Imaju	23,3			
Nemaju	70,4			
<i>Regija</i>			$\chi^2 = 27,36$	
Sjeverna Hrvatska			41,0	
Središnja Hrvatska			52,4	
Istra i Primorje			50,0	
Istočna Hrvatska			35,2	
Dalmacija			28,8	
Grad Zagreb			44,7	
<i>Prosječan prihod po kućanstvu (HRK)</i>				$\chi^2 = 27,36$
Do 3.000				15,9
3.001 do 5.000				8,8
5.001 do 8.000				10,3
8.001 do 10.000				2,2
10.001 do 15.000				9,7
Preko 15.000				62,5
UKUPNO	62,8	12,6	38,3	10,8

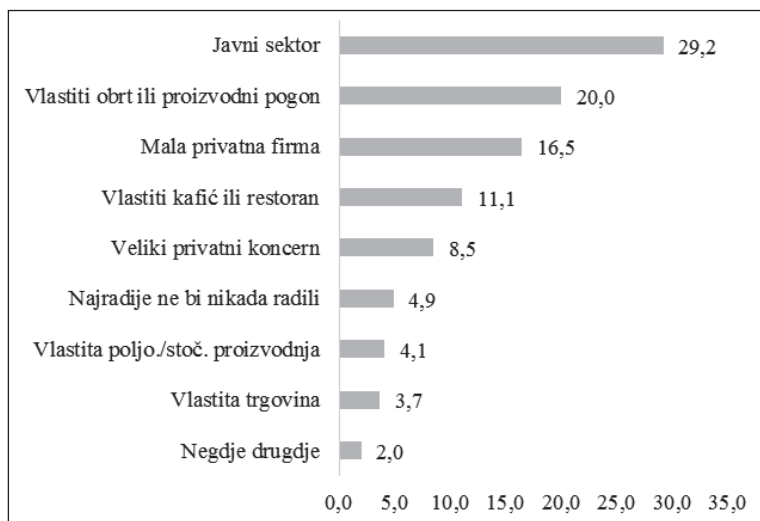
Posljednja opcija – novčana pomoć HZZ-a – karakteristična je za nezaposlene mlade čije obitelji u prosjeku ulaze u najviši financijski razred. Taj podatak otvara više pitanja nego što nudi odgovora, jer iznos novčane pomoći nije toliko velik da može znatnije pridonijeti kućnom budžetu. Za pretpostaviti je kako mladi koji dolaze

iz financijski stabilnijih obitelji lakše pronalaze i zadržavaju posao dovoljno dugo da mogu ostvariti pravo na pomoć HZZ-a. Potvrda tomu je i nalaz iz poglavlja o obiteljskim okolnostima mladih o povezanosti financijskog položaja obitelji i statusa zaposlenosti mladih, što ide u prilog tezi o snažnom socijalnom raslojavanju u Hrvatskoj. Naime, čak i kad ostvare prava temeljem prethodne zaposlenosti, među mladima postoje znatne razlike u položaju na što snažno utječe njihovo obiteljsko podrijetlo.

5. Preferencije mladih u zapošljavanju

I prije ekonomske krize 2008. godine hrvatsko je tržište rada bilo nestabilno. Radnici su često bili žrtve samovoljnih poslodavaca koji su kršili njihova radnička prava i zanemarivali svoje financijske obaveze prema njima. U tom je kontekstu stvoreno javno mišljenje kojemu je podlegao dio mladih, ponajprije studenti (Potočnik, 2014), a prema kojem zaposlenje u javnom sektoru jamči sigurnost, osobito glede isplate plaća. Međutim, rezultati našeg istraživanja (grafikon 17) sugeriraju da je među mladima došlo do promjene u preferenciji sektora rada. Skoro dvije petine ih je poduzetnički orijentirano, pri čemu žele pokrenuti vlastitu proizvodnju, otvoriti restoran ili imati svoju trgovinu. Najmanje im je poželjan rad u velikom privatnom poduzeću, dok su prema zapošljavanju u malom privatnom poduzeću ili obrtu nešto otvoreniji. Potonje su preferencije u raskoraku sa stvarnošću, budući da značajno više mladih radi u velikom nego u malom poduzeću ili obrtu. Konačno, ovim je istraživanjem identificirana i manja skupina ispitanika (5%) koji najradije ne bi nikada radili.

Grafikon 17: Preferirani sektor rada (%)

Za razliku od stvarnoga, preferirani sektor zaposlenja (tablica 12) otkriva vrlo heterogenu sliku mladih, uz čak devet obilježja koja diskriminiraju ispitanike po pitanju njihovih radnih aspiracija. Javni sektor u prosjeku više preferiraju djevojke te studenti i nezaposleni, a njima se pridružuju mladi koji žive u kućanstvima čija se primanja, kao i plaće zaposlenih mladih, nalaze u najnižim dohodovnim kategorijama. Riječ je najčešće o visokoobrazovanim mladima čiji roditelji imaju strukovno ili niže obrazovanje i koji su u nešto većem broju nezaposleni ili umirovljeni. Većina mladih koji za svoje zaposlenje preferiraju javni sektor u njemu već i radi. Suprotno njima, javnom su sektoru najmanje skloni mladi zaposleni u obiteljskim ili velikim poduzećima.

Zaposlenju u velikom privatnom poduzeću gotovo jednako teže i ženski i muški ispitanici, koji još studiraju ili su već stekli akademsko obrazovanje, a od već zaposlenih mladih ovaj sektor preferiraju ispitanici zaposleni u obiteljskim ili velikim privatnim poduzećima. Njihovi su roditelji u prosjeku najčešće visokoobrazovani i zaposleni, žive u kućanstvima koji su u višim dohodovnim kategorijama, a ispitanici koji već rade i preferiraju ovaj sektor zaposlenja u prosjeku zarađuju plaće više od prosjeka.

Malo privatno poduzeće kao poželjnu opciju odabiru ispitanice koje još studiraju ili pohađaju srednju školu, čiji su roditelji nešto češće od prosjeka više ili visokoobrazovani i još uvijek zaposleni, a žive u kućanstvima koja ostvaruju viša primanja, iako sami mladi koji su već zaposleni zarađuju niže plaće. Od već zaposlenih mladih koji žele raditi u malom privatnom poduzeću najveći udio otpada na one koji su već ostvarili takvo zaposlenje, a najmanje mu inkliniraju ispitanici zaposleni u obiteljskim poduzećima ili u javnom sektoru.

Poduzetnički potencijal među mladima češće je vezan uz mladiće te uz mlade koji već jesu na tržištu rada (zaposlene ili nezaposlene), koji većim dijelom, jednako kao i njihovi roditelji, imaju završeno trogodišnje srednjoškolsko obrazovanje, dok su njihove majke nešto češće nezaposlene, a očevi umirovljeni. Mladi iz podskupine zaposlenih u prosjeku najčešće rade upravo u obiteljskim poduzećima ili obrtima pri čemu primaju plaće koje se nalaze u sredini ljestvice, dok kućanstva u kojima žive spadaju u nižu dohodovnu kategoriju.

Zbog rasta ugostiteljskog sektora u Hrvatskoj, ovim smo istraživanjem nastojali utvrditi i sklonost mladih toj opciji. Profil mladih zainteresiranih za ugostiteljstvo uključuje mladiće koji su u većoj mjeri učenici ili već zaposleni i koji imaju strukovno obrazovanje kao i njihovi roditelji. Ukoliko već rade, ispitanici iz te podskupine pretežno dolaze iz obiteljskih ili velikih privatnih poduzeća, u kojima ostvaruju dohodak u višim kategorijama, a njihova kućanstva također financijski stoje nešto bolje od prosjeka.

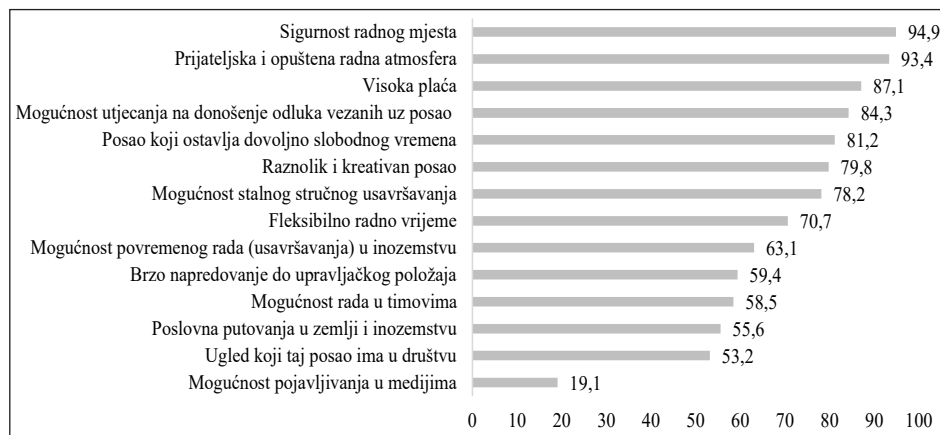
Tablica 12: Preferirani sektor rada s obzirom na socijalna obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Javni sektor	Vlastiti obrt ili proizvodni pogon	Mala privatna firma	Vlastiti kafić ili restoran	Veliki privatni koncern	Najradije ne bi nikada radili
<i>Spol</i>	$\chi^2 = 96,59$					
Ž	41,5	15,0	19,8	10,1	9,3	4,2
M	23,7	29,0	16,6	14,5	9,6	6,6
<i>Socioprofesionalni status</i>	$\chi^2 = 66,91$					
Učenik/ca	31,1	21,5	18,5	14,7	8,1	6,2
Student/ica	34,7	16,6	22,6	6,8	14,4	5,0
Nezaposlen/a	5,5	27,8	14,5	11,2	6,2	4,7
Zaposlen/a	29,1	24,6	16,3	16,5	7,8	5,7
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 89,30$					
Nezavršena ili završena OŠ	30,2	21,3	18,1	15,8	8,3	6,3
Trogodišnja strukovna škola	24,2	36,3	13,0	20,9	2,3	3,3
Četverogodišnja SS	32,9	20,8	20,2	10,1	10,6	5,4
VŠS, VSS i više	39,9	16,3	17,9	7,0	13,4	5,4
<i>Stupanj obrazovanja majke</i>	$\chi^2 = 56,28$					
Nezavršena ili završena OŠ	33,7	28,4	16,3	11,1	6,7	3,8
Trogodišnja strukovna škola	35,9	24,6	14,4	14,4	6,9	3,9
Četverogodišnja SS	33,8	22,1	17,0	12,8	8,4	5,9
VŠS, VSS i više	26,0	17,1	25,2	9,7	14,6	7,4
<i>Stupanj obrazovanja oca</i>	$\chi^2 = 70,09$					
Nezavršena ili završena OŠ	39,5	21,1	17,7	14,3	5,4	2,0
Trogodišnja strukovna škola	32,8	27,3	12,4	16,3	5,8	5,4
Četverogodišnja SS	33,4	20,9	19,8	10,6	8,8	6,5
VŠS, VSS i više	28,3	17,9	23,2	9,4	15,5	5,6
<i>Sektor zaposlenja</i>	$\chi^2 = 62,61$					
Javni sektor	55,1	15,9	12,1	10,3	2,8	3,7
Veliko privatno poduzeće	18,2	33,1	15,7	14,9	12,4	5,8
Malo privatno poduzeće ili obrt	21,3	25,0	19,5	21,3	7,3	5,5
Obiteljsko poduzeće ili obrt	17,1	41,5	12,2	14,6	12,2	2,4
<i>Mjesečna plaća (HRK)</i>	$\chi^2 = 51,58$					
Do 2.500	46,7	15,0	21,7	11,7	1,7	3,3
2.501-3.500	22,9	24,6	16,9	19,5	8,5	7,6
3.501-4.500	29,9	31,0	13,8	17,2	5,7	2,3
4.501-5.400	31,8	34,8	13,6	12,1	4,5	3,0
Preko 5.400	12,7	21,1	16,9	19,7	22,5	7,0
<i>Prosječan prihod po kućanstvu (HRK)</i>	$\chi^2 = 72,32$					
Do 3.000	16,1	17,6	16,7	9,8	4,9	4,9
3.001 do 5.000	33,1	30,3	15,1	11,6	6,8	3,2
5.001 do 8.000	34,6	20,7	18,0	12,8	8,4	5,4
8.001 do 10.000	33,8	24,6	17,4	8,2	9,2	5,8
10.001 do 15.000	28,2	17,5	20,6	13,9	15,1	4,8
Preko 15.000	19,3	13,6	22,1	18,6	17,9	8,6
<i>Prosječan prihod po članu obitelji (HRK)</i>	$\chi^2 = 58,21$					
Do 1.000	39,3	22,7	15,5	11,5	6,6	4,5
1.001-2.000	31,2	24,6	19,4	10,6	8,3	6,0
2.001-3.000	30,3	16,1	21,6	15,1	13,3	3,7
3.001-4.000	25,6	18,6	16,9	12,8	18,6	7,6
Iznad 4.000	18,6	18,6	25,4	18,6	15,3	3,4
UKUPNO	32,5	22,1	18,2	12,3	9,5	5,4

Brojčano najmanja kategorija ispitanika koja je i najintragantnija, obuhvaća mlade koji najradije nikada ne bi radili, među kojima je najviše mladića, koji još pohađaju školu ili su već zaposleni. Njihove majke većinom imaju visoko, a očevi četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje, zaposleni su, a kućanstva u kojima žive ostvaruju visoka primanja, iako sami mladi u nešto većem udjelu zarađuju plaće ili niže ili više od prosjeka. Mladi skloni ugostiteljstvu ne razlikuju se drastično s obzirom na trenutni sektor zaposlenja, no ipak su toj opciji relativno skloniji mladi iz javnog sektora ili oni iz obiteljskih poduzeća ili obrta.

Kad je riječ o poželjnim karakteristikama radnog mjesta (grafikon 18), na vrhu preferencija mladih nalazi se sigurnost posla te prijateljska i opuštена radna atmosfera. Te su kvalitete označili kao „mnogo“ i „vrlo mnogo“ važne gotovo svi ispitanici. Velika ih većina priželjkuje i visoku plaću, mogućnost utjecaja na donošenje odluka kada se one odnose na njihov posao, radno mjesto koje im ostavlja dovoljno slobodnog vremena za privatni život te posao koji je raznolik i kreativan, na kojemu postoji mogućnost stalnog stručnog usavršavanja i koji je povezan s fleksibilnim radnim vremenom. Oko tri petine ispitanika preferira posao koji se dijelom obavlja u inozemstvu, koji nudi brzo napredovanje do upravljačkog položaja i u kojemu se radi timski. Radno mjesto koje je povezano s putovanjima u inozemstvo i koje ima ugled u društvu važno je otprilike polovici ispitanika, a posao koji će im omogućiti pojavljivanje u medijima preferira svaki peti ispitanik.

Grafikon 18: Poželjne karakteristike radnog mjesta (%)

Stavljanje sigurnosti posla ispred svih drugih karakteristika radnog mjesta dobro ocrtava stanje u kojemu se mladi nalaze. Izrazito visoka stopa nezaposlenosti koja godinama raste zajedno s porastom zapošljavanja na određeno vrijeme ostavlja mlade bez alternative – sigurnost postaje idealno obilježje radnog mjesta zbog čega sve

drugo postaje manje važno, uključujući ugled koji posao ima u društvu ili, osobito, je li posao medijski atraktivan. Pored toga, mladi priželjkuju rad u prijateljskoj i opuštenoj atmosferi. Drugim riječima, iako se sigurnost nalazi na prvom mjestu, mladima nije svejedno hoće li osmosatno, a sve češće i dulje radno vrijeme, provoditi u napetoj ili prijateljskoj atmosferi. Osjetljivi su i na visinu plaće i na mogućnost odlučivanja, što ne iznenađuje ima li se na umu da žive u društvu paradoksa. S jedne strane, usmjerava ih se gotovo isključivo na materijalna dobra, a oni istovremeno ne mogu doći do posla ili plaće koja je primjerena njihovim kvalifikacijama i sposobnostima. S druge strane, od njih se traži kreativnost i odgovornost na poslu, a istovremeno ih se na različite načine sprječava da sudjeluju u donošenju poslovnih odluka o kojima ovisi njihova radna učinkovitost.

Kad su odgovori na pitanje o poželjnim karakteristikama radnog mjesta podvrgnuti faktorskoj analizi, dobivene su tri relativno zadovoljavajuće faktorske dimenzije koje određuju 50,57% ukupne varijance (tablica 13).

Tablica 13: Faktorska struktura poželjnih karakteristika radnog mjesta

Obilježja radnog mjesta	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Mogućnost stalnog usavršavanja	.710		
Mogućnost povremenog rada (usavršavanja) u inozemstvu	.669	.478	
Mogućnost utjecanja na donošenje odluka koje se odnose na Vaš posao	.653		
Poslovna putovanja u zemlji i inozemstvu	.594	.518	
Raznolik i kreativan posao	.590		
Prijateljska i opuštena radna atmosfera	.524		.442
Mogućnost rada u timovima	.470		
Mogućnost pojavljivanja u medijima		.772	
Ugled koji taj posao ima u društvu		.657	.311
Brzo napredovanje do upravljačkog položaja		.585	.366
Posao koji ostavlja dovoljno slobodnog vremena			.696
Visoka plaća		.347	.653
Sigurnost radnog mjesta			.560
Fleksibilno radno vrijeme			.558
% zajedničke varijance	19,45	16,05	15,06

Prvu dimenziju smo nazvali *profesionalna afirmacija*, jer je okupila sva obilježja koja su inherentna dinamičnom i razvojnom poimanju radnog mjesta, što je sve više u skladu sa zahtjevima tržišta rada. Riječ je prvenstveno o mogućnosti stalnog stručnog usavršavanja čemu se pridružuje mogućnost povremenog rada u inozemstvu i sudjelovanja u odlučivanju, kao i mogućnosti poslovnih putovanja, kreativnog

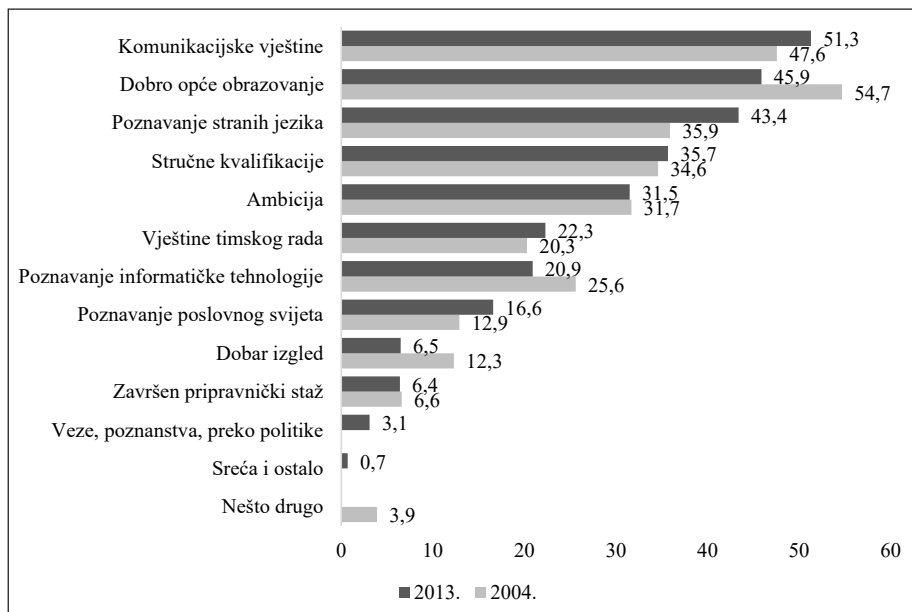
posla i rada u stručnim timovima. Analizom varijance ovog faktora utvrđene su razlike među mladima u nekoliko socijalnih obilježja, od kojih najveći utjecaj imaju postignuto obrazovanje i socioprofesionalni status. Takvo radno mjesto koje će im omogućiti profesionalnu samoaktualizaciju, statistički značajno više priželjkuju visokoobrazovani ispitanici za razliku od svih niže obrazovanih podskupina (osnovna, trogodišnja stručna i četverogodišnja srednja škola) (F-omjer=16,77), studenti nasuprot ostalim trima socioprofesionalnim podskupinama (F-omjer=12,75), stariji ispitanici u odnosu na ispitanike iz najmlađe podskupine (F-omjer=7,25) te mladi koji imaju visokoobrazovane očeve (F-omjer=6,32) i majke (F-omjer=10,72) za razliku od onih čiji su očevi i majke završili trogodišnju stručnu školu. Ovom su obrascu također više skloni mladi izvan braka (F-omjer=12,72), ispitanici iz Istre i Primorja i Zagreba nasuprot onima iz Središnje Hrvatske (F-omjer=4,80), stanovnici regionalnih centara za razliku od stanovnika sela (F-omjer=4,26), a interesantno je i da su ta obilježja važnija ženama nego muškarcima (t-omjer=4,47).

U drugom su se faktoru našla obilježja radnog mjesta koja elitističke profesionalne aspiracije povezuju s karijerizmom. Riječ je o poslovima koji su medijski atraktivni i društveno visoko cijenjeni i koji pojedincu omogućuju brzo napredovanje do upravljačkog položaja, pa smo taj faktor nazvali *profesionalni prestiž*. Prvenstveno je povezan s dobi, pri čemu preferencija prestižnih poslova opada što su ispitanici stariji (F-omjer=32,77). Zanimljivo je da su prestižni poslovi atraktivni ispitanicima sa završenom osnovnom školom koji za njih realno nemaju uvjete i da se po tome statistički značajno razlikuju od preostale tri obrazovne podskupine (F-omjer=15,76). Takvim poslovima natprosječno teže učenici za razliku od preostale tri socioprofesionalne podskupine (F-omjer=16,42) te stanovnici Istočne Slavonije nasuprot stanovnicima Sjeverne i Središnje Hrvatske, Istre i Primorja te Zagreba (F-omjer=6,94), a atraktivniji su i muškarcima (t-omjer=5,21).

Treći faktor objedinjuje karakteristike lagodnog, ali dobro plaćenog i sigurnog radnog mjesta koje pojedincu treba osigurati dovoljno slobodnog vremena za zadovoljavanje privatnih potreba i interesa, pa smo ga nazvali *profesionalni komfor*. Takvu vrstu poslova statistički značajno više preferiraju najmlađi ispitanici (F-omjer=10,73) s osnovnom školom za razliku od onih koji su završili četverogodišnju srednju školu i više (F-omjer=7,27), učenici u odnosu na studente (F-omjer=6,88), kao i žitelji Sjeverne i Istočne Hrvatske te Dalmacije nasuprot stanovnicima Zagreba (F-omjer=5,85).

Uz poželjne karakteristike radnog mjesta, ispitana je percepcija osobnih kvaliteta potrebnih za pronalaženje dobrog posla (grafikon 19). Ispitanici su odgovarali tako da su od ponuđenih 12 kvaliteta mogli zaokružiti najviše tri, a potom među odabranim kvalitetama označiti onu koju smatraju najvažnijom.

Grafikon 19: Komparativni prikaz osobnih kvaliteta bitnih za pronalaženje dobrog posla (%)

Vežano uz poželjne karakteristike radnog mjesta, zanimljivo je dodati kako je iste godine (2013.) CEDEFOP proveo istraživanje o tome koje vještine europski poslodavci cijene kod svojih zaposlenika. Njihov je instrument uključivao znatno više opcija od našega, no neke su usporedbe moguće. Dok gotovo 90% europskih poslodavaca na prvo mjesto stavlja timski rad, te vještine ističe tek nešto više od petine naših ispitanika. Isto tako, dok 75% europskih poslodavaca drži kako su komunikacijske vještine bitne u zapošljavanju, njihovo mišljenje dijeli 51,3% mladih u Hrvatskoj. No, dok samo 30% europskih poslodavaca visoko vrednuje znanje stranih jezika, važnost te kompetencije potvrdilo je više od dvije petine mladih u Hrvatskoj.

Rang-lista najvažnijih kvaliteta za nalaženje dobrog posla, sa stručnim kvalifikacijama, komunikacijskim vještinama, dobrim općim obrazovanjem i ambicijom na vrhu, potvrđuje kako su mladi prilično svjesni selektivnih zahtjeva suvremenog tržišta. Ti su podaci, kao i promjene u odnosu na 2004. godine, ohrabrujući. Usprkos ili upravo zbog dugotrajne gospodarske krize u kojoj se Hrvatska nalazi, kvalitete koje jamče nalaženje dobrog posla mladi sve više povezuju s inherentno profesionalnim obilježjima. Dokaz tomu je i podatak da ih je 2013. godine upola manje držalo kako je dobar izgled ključ do dobrog posla u odnosu na 2004. godinu. Ako doista

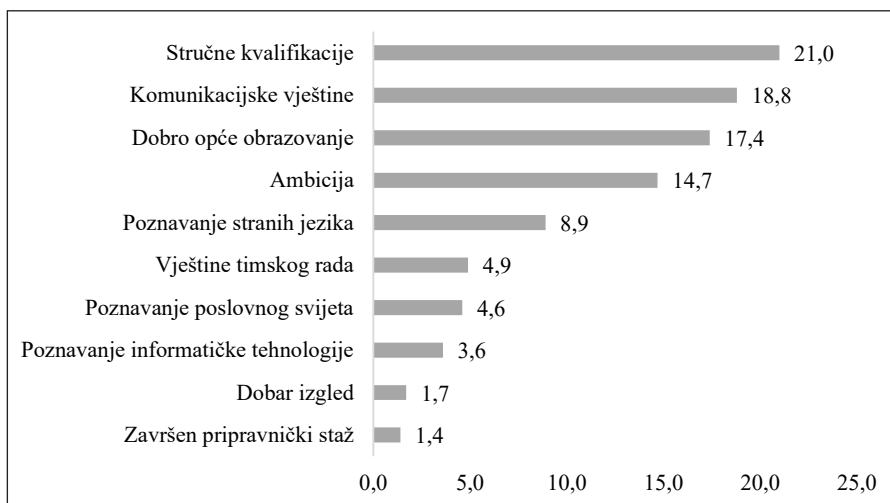
u Hrvatskoj dolazi do promjena u tom pravcu, onda bi se i blagi porast u kategoriji „poznavanje poslovnog svijeta“ mogao tumačiti kao bolja informiranost o tome ‘tko je tko’ u tom svijetu kako bi se znalo kome i na koji način demonstrirati svoje kompetencije. Neproblematičnim se čini i blagi pad važnosti poznavanja informatičke tehnologije u odnosu na 2004. godinu. Informatička je pismenost danas uvjet koji se postavlja za gotovo svaki posao, a za današnju generaciju mladih to više nije osobito konkurentna kompetencija, budući da ih velika većina posjeduje barem bazična računalna znanja koja im olakšavaju učenje specifičnih računalnih vještina kad su im one potrebne za kvalitetno obavljanje određenog posla.

Međutim, zabrinjavajući je trend smanjenog pridavanja važnosti općem obrazovanju jer je upravo opće obrazovanje danas prepoznato kao generator transverzalnih kompetencija koje pridonose kognitivnoj otvorenosti i fleksibilnosti kao ključnoj pretpostavci učenja u uvjetima promjenjivog tržišta rada. U razvijenim se zemljama, osobito u zemljama Europske unije, već dugo traži veće prožimanje stručne izobrazbe i općeobrazovnih sadržaja, zbog čega je sintagma „obrazovanje i izobrazba“ postala uobičajena u njihovim normativnim dokumentima kako bi se razvoj stručnih kompetencija kroz sustav odgoja i obrazovanja što bolje uskladio s tržišnim promjenama.

Povećanje broja mladih koji drže da je poznavanje stranih jezika najvažnije za nalaženje dobrog posla, u skladu je s novim zahtjevima tržišta rada. Mladi koji govore strane jezike, osobito one koji su prihvaćeni kao *lingua franca* europskoga i globalnog tržišta, danas doista imaju veće šanse za nalaženje dobrog posla i u materijalnom i u profesionalno-razvojnom značenju te riječi, a time i za potpunije zadovoljavanje svojih osobnih interesa. Međutim, poznavanje stranih jezika samo po sebi nije dovoljno za dolazak do dobrog posla. Takvi poslovi najčešće pretpostavljaju posjedovanje visoko konkurentnih stručnih znanja i vještina za čiju je demonstraciju na otvorenom tržištu potrebno, s jedne strane, dobro poznavanje jednoga ili više stranih jezika i, s druge strane, niz socijalnih i interpersonalnih vještina, uključujući ovdje praćene komunikacijske vještine, kao i vještine timskog rada i korištenja novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija.

Zanimljivo je kako se kumulativan zbroj odgovora za svaku ponuđenu vještinu u velikoj mjeri razlikuje od ranga najvažnije vještine (grafikon 20). Mladi za uspješan pronalazak posla najviše vrednuju stručne kvalifikacije, komunikacijske vještine, dobro opće obrazovanje i ambiciju, dok strani jezici dolaze tek na peto mjesto, a vještina timskog rada, koju europski poslodavci smatraju najpoželjnijom vještinom potencijalnih zaposlenika, kod hrvatskih mladih ne prelazi niti prag od 5%.

Grafikon 20: Potrebne kvalitete za pronalaženje dobrog posla (%)

Prema izboru najvažnijih kvaliteta za uspješan pronalazak posla (tablica 14), mladi su diferencirani u odnosu na pet obilježja. Iznenadujuće je kako važnost dobrog općeg obrazovanja opada s porastom dobi i stupnja obrazovanja: čini se kako mladi sa sazrijevanjem i većim brojem godina provedenih u obrazovnom sustavu gube uvjerenje u važnost obrazovanja, što je vrlo demoralizirajući podatak. No moguće je da samim time što su već stekli to obrazovanje veću važnost počinju pridavati nekim drugim karakteristikama, a nije neočekivano da su njihovi stavovi dijelom pod utjecajem sve izraženijih javnih rasprava o potrebi osposobljenosti za konkretne poslove, što automatski potiskuje važnost općeg obrazovanja u drugi plan.

Dobro opće obrazovanje najviše cijene mladi u Sjevernoj i Istočnoj Hrvatskoj, a najmanje u Istri i Primorju te Zagrebu. Naglasak na to više stavljaju i mladi nižeg ekonomskog statusa u odnosu na mlade čije obitelji ulaze u najviše dohodovne razrede. Također, takvo obrazovanje drže važnim nezaposleni mladi i učenici u većem broju nego zaposleni ili studenti. Istodobno, stručne kvalifikacije natprosječno ističu najstariji ispitanici, koji su ili studenti ili su već stekli akademsko obrazovanje, oni koji pripadaju u najviše dohodovne razrede te žive u Zagrebu i Središnjoj Hrvatskoj. Ovi podaci o različitim profilima mladih koji ističu prednosti dobrog općeg obrazovanja i stručnih kvalifikacija za pronalaženje dobrog posla impliciraju kako ispitanici važnost dobrog općeg obrazovanja uglavnom ne povezuju s važnošću stjecanja stručnih kvalifikacija.

Tablica 14: Najvažnije kvalitete za pronalaženje dobrog posla s obzirom na socijalna obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Dobro opće obrazovanje	Stručne kvalifikacije	Komunikacijske vještine	Ambicija	Poznavanje stranih jezika
<i>Dob</i>	$\chi^2 = 98,10$				
15-19	32,7	15,5	21,6	13,3	16,9
20-24	16,7	29,2	22,8	21,9	9,4
25-29	15,9	32,9	25,4	18,4	7,3
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 53,24$				
Sjeverna Hrvatska	25,1	22,3	25,1	15,3	12,2
Središnja Hrvatska	20,0	28,2	25,5	17,3	9,1
Istra i Primorje	16,5	26,5	21,2	25,9	10,0
Istočna Hrvatska	29,7	22,3	19,9	12,5	15,6
Dalmacija	20,5	29,9	20,1	19,3	10,2
Grad Zagreb	14,2	29,5	28,3	20,9	7,1
<i>Socioprofesionalni status</i>	$\chi^2 = 93,83$				
Učenik/ca	32,0	16,7	20,4	12,4	18,5
Student/ica	16,7	33,6	22,1	19,1	8,6
Nezaposlen/a	21,1	22,3	26,4	21,1	9,1
Zaposlen/a	16,3	29,9	26,2	20,6	7,0
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 107,59$				
Nezavršena ili završena osnovna škola	31,8	16,2	21,5	12,9	17,7
Trogodišnja strukovna škola	20,3	16,5	31,6	23,4	8,2
Četverogodišnja sr. šk.	19,6	30,5	21,3	19,6	9,0
VŠS, VSS i više	10,9	37,7	25,5	18,4	7,5
<i>Prosječan prihod po članu obitelji (HRK)</i>	$\chi^2 = 50,49$				
Do 1.000	31,0	19,0	22,7	15,0	12,3
1.001-2.000	21,1	27,6	23,1	16,9	11,2
2.001-3.000	13,1	25,0	26,1	23,3	12,5
3.001-4.000	12,4	33,9	22,3	22,3	9,1
Iznad 4.000	14,3	40,8	22,4	12,2	10,2
UKUPNO	21,6	26,1	23,3	17,9	11,1

Pridavanje važnosti komunikacijskim vještinama donekle je suprotno nalazima o profilu mladih koji visoko vrednuju dobro opće obrazovanje. Naglasak na to, naime, više stavljaju mladi u najstarijoj kohorti, oni koji se već nalaze na tržištu rada, koji imaju strukovno obrazovanje i koji žive u Zagrebu. Ambiciju kao najvažniju kvalitetu za pronalaženje dobrog posla nešto više od ostalih ističu mladi u dobi od 20-24 godine, nastanjeni u Istri i Primorju, strukovnog obrazovanja i srednjeg dohodovnog razreda, dok joj najnižu vrijednost pridaju učenici, mladi iz Sjeverne Hrvatske te ispitanici čije obitelji pripadaju najvišim dohodovnim razredima. Zna-

nje stranih jezika u velikoj mjeri slijedi obrazac kakav se pokazao kod vrednovanja dobrog općeg obrazovanja: natprosječno ga ističu najmlađi ispitanici koji su još uvijek u statusu učenika i žitelji Istočne Hrvatske čije obitelji pripadaju u najniže dohodovne razrede.

6. Potencijalne migracije mladih

Idealistički prikazi europskih migracijskih tokova kojima su skloni pobornici širenja administrativnih granica Europe, puni su 'ružičastih' scenarija migracija u smjeru Istok-Zapad. Prvenstveno je riječ o naglašavanju potrebe demografski starih zemalja za mladom radnom snagom, a potom i potrebe za popunjavanjem niže kvalificiranih radnih mjesta za koja među njihovim stanovništvom više nema dovoljno interesa. Ti migracijski tokovi bi trebali dovesti do dinamičnog tržišta rada na kojem će zemlje Zapada profitirati od privlačenja nove, potencijalno talentirane i mlade radne snage, dok će zemlje Istoka imati koristi od bolje plaćenih poslova iz kojih će emigranti dio dohotka moći odvajati i slati u zemlje porijekla (Favell, 2008). Hrvatska je tradicionalno emigracijska zemlja, a zaoštavanjem ekonomske krize međunarodna mobilnost njezine mladeži postala je gotovo svakodnevna tema. Posljednji emigracijski val, od 2006.-2016., odnio je 164.073 stanovnika⁸. Pritom je na djelu bio gotovo eksponencijalni rast broja iseljenih stanovnika Hrvatske: od 7.962 u 2006., preko 12.699 u 2011., do 36.436 u 2016. godini.

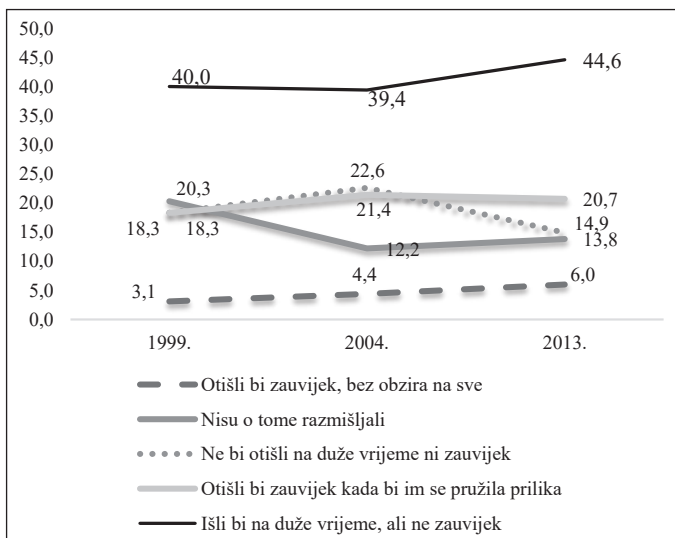
Mladi iz zemlje rođenja najčešće iseljavaju u potrazi za boljim obrazovnim programima i većim šansama za zaposlenje. Podaci Eurobarometra o mladima u Europi (2016) govore o 32% mladih Europljana koji žele studirati, usavršavati se ili raditi u drugoj europskoj državi. Najveći broj s takvim aspiracijama dolazi iz Švedske (57%), Cipra (55%), Finske (53%), Estonije (52%) i Malte (51%), dok su mladi Hrvatske pri dnu ljestvice jer o preseljenju u drugu zemlju u svrhu obrazovanja ili zapošljavanja razmišlja tek njih 32%.

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu od 1999. godine prikuplja podatke o aspiracijama mladih za odlazak u inozemstvo. Grafikon 21 prikazuje podatke iz tri vala istraživanja. Od pet ovdje navedenih opcija za međunarodnu mobilnost i njeno trajanje, mediji najčešće izvještavaju o jednoj - onoj koja se tiče ispitanika koji bi se 'spakirali' i „otišli zauvijek, bez obzira na sve“. Mladi skloni toj opciji brojčano su najmanja podskupina koja je tijekom 14 godina tek blago porasla. Značajnije promjene nisu zabilježene ni u najkritičnijoj i ne tako malobrojnoj podskupini mladih koji bi „otišli zauvijek kada bi im se pružila prilika“. Petina ispitanika ima

⁸ Državni zavod za statistiku (2017). Priopćenje: Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2017. 7.1.2.

takve aspiracije, a u slučaju da im se doista i pruži takva prilika, Hrvatska bi se našla pred ozbiljnim problemom odljeva mladih čime bi dodatno bila ugrožena njezina demografska struktura. Za razliku od njih, podskupina mladih koji ne bi otišli ni „na duže vrijeme ni zauvijek“ bila je najbrojnija 2004., nakon čega je njihov udio opao na svega 15%.

Grafikon 21: Komparativni prikaz spremnosti mladih na odlazak u inozemstvo (%)

Udio mladih koji nisu razmišljali o odlasku u inozemstvo smanjen je u odnosu na 1999. godinu, kada je iznosio petinu, na otprilike sedminu ispitanika. Posljednja, i najmnogobrojnija podskupina mladih – oni koji bi u inozemstvo otišli na dulje vrijeme, ali ne zauvijek – kroz promatrano je razdoblje ostala relativno stabilna s udjelom od dvije petine ispitanika. Ta kategorija mladih nosi najviše potencijala za razvoj Hrvatske jer se može očekivati kako bi boravkom u inozemstvu stekli znanja, vještine i financijski kapital, čime bi mogli poboljšati uvjete života i svojih obitelji i šire zajednice i cijeloga društva.

Profil mladih sklonih ponuđenim opcijama za međunarodnu emigraciju je u skladu s očekivanjima oblikovan s obzirom na dob, socioprofesionalni status, stupanj obrazovanja ispitanika te bračni status i vlastitu djecu (tablica 15). Riječ o obilježjima koja su inherentna samom pojedincu i može se očekivati kako će upravo ona imati najznačajniji utjecaj prilikom donošenja dalekosežnih odluka, poput odlaska u inozemstvo.

Prva podskupina ispitanika, oni koji do sada nisu razmišljali o odlasku u inozemstvo, okuplja najmlađu i niže obrazovanu kohortu mladih u statusu učenika, za

kojima slijede mladi sa strukovnim obrazovanjem. Ispitanici iz te podskupine gotovo se jednako nalaze u braku i izvan njega te u nešto većem broju već imaju djecu. Za mlade u podskupini koja nikako ne bi otišla u inozemstvo može se pretpostaviti da imaju ispunjen privatni i profesionalni život, pa im je emigracija manje privlačna opcija. Naime, takav je odgovor bio najčešći među najstarijim, visokoobrazovanim i već zaposlenim ispitanicima, koji već imaju vlastite obitelji.

Tablica 15: Spremnost na odlazak u inozemstvo s obzirom na socijalna obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Nisu o tome razmišljali	Ne bi otišli na duže vrijeme ni zauvijek	Išli bi na duže vrijeme, ali ne zauvijek	Otišli bi zauvijek kada bi im se pružila odgovarajuća prilika	Otišli bi zauvijek, bez obzira na sve
<i>Dob</i>	$\chi^2 = 52,37$				
15-19	20,4	11,0	46,3	18,0	4,3
20-24	11,3	13,4	47,2	21,8	6,3
25-29	13,4	20,5	39,1	20,8	6,3
<i>Socioprofesionalni status</i>	$\chi^2 = 43,71$				
Učenik/ca	20,5	11,6	45,4	18,1	4,3
Student/ica	10,4	16,6	47,9	20,2	4,8
Nezaposlen/a	13,5	13,5	40,7	23,5	8,7
Zaposlen/a	15,3	18,1	40,6	20,0	5,9
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 44,95$				
Nezavršena ili završena osnovna škola	20,0	12,0	45,3	17,7	5,0
Trogodišnja strukovna škola	16,9	12,0	46,7	19,8	4,5
Četverogodišnja sr. šk.	13,1	14,8	44,3	22,0	5,9
VŠS, VSS i više	9,2	23,1	40,2	21,4	6,1
UKUPNO	14,9	15,1	44,0	20,3	5,7

Mladi skloni odlasku u inozemstvo na duže vrijeme, ali ne zauvijek, većinski pripadaju dvjema mlađim kohortama, tj. s onima koji su još uvijek u odgojno-obrazovnom sustavu, zbog čega u ovoj podskupini ima najmanje visokoobrazovanih ispitanika, kao i onih koji su u braku i koji imaju djecu. U podskupini mladih koji bi otišli u inozemstvo zauvijek kada bi im se pružila odgovarajuća prilika najmanje je učenika, odnosno najmlađih ispitanika, a najviše nezaposlenih. Broj onih koji bi iz Hrvatske „otišli zauvijek, bez obzira na sve“ relativno je malen u svim podskupinama (između 4,3% i 6,3%), osim nezaposlenih (8,7%).

7. Zaključak: kakva je alternativa 'putu pod noge'?

Podaci Eurostata ukazuju na dramatično visoke stope nezaposlenosti mladih u našoj zemlji. Zbog toga kao i zbog niza drugih indikatora Hrvatska je dospjela na poziciju treće najsiromašnije bivše socijalističke zemlje koja je članica Europske unije nakon što je bila druga najuspješnija socijalistička zemlja. Za mlade to urušavanje znači mnoge prepreke i izazove u svakodnevnom životu, posebice poteškoće prijelaza na samostalan život. Nemogućnost zapošljavanja gorući je problem mladih u Hrvatskoj, posebice onih s kvalifikacijama za radnička zanimanja. Ima li se na umu da nezaposlenost postaje razmjerno trajno obilježje hrvatskog društva, mladi bi uskoro, umjesto potencijalnog društvenog resursa, mogli postati društveni problem s dugoročnim posljedicama po razvoj i stabilnost hrvatskog društva.

Tri četvrtine zaposlenih mladih radi u privatnom sektoru, manje od polovice ih je zaposleno u struci za koju su se školovali, a polovica nema siguran i trajan posao. Štoviše, prosječno tjedno rade 3 sata dulje od zakonom propisane norme, za što u prosjeku dobivaju plaću koja je za 20% niža od prosječne plaće u zemlji. Takve nepovoljne okolnosti uspoređuju njihovo socioekonomsko osamostaljivanje, sklapanje braka i planiranje potomstva. S obzirom na to da će se trend širenja prekarnog rada u današnjoj i budućim generacijama mladih vjerojatno nastaviti, njihovi će planovi biti ozbiljno dovedeni u pitanje ako se uskoro ne donesu učinkovite mjere za poboljšanje njihova položaja. Slično je i s mladim individualnim poljoprivrednicima koji, zbog malih površina kojima raspolažu i, općenito, nepovoljnih uvjeta u kojima rade (niske prodajne cijene njihovih proizvoda, visoke cijene repromaterijala, niski državni poticaji i zasićenost tržišta stranim poljoprivrednim proizvodima), naprosto nisu konkurentni, pa ne čudi da ih se polovica želi baviti nekim drugim poslom. Stečeno visoko obrazovanje jedino je obilježje koje mladima donekle osigurava zapošljavanje u struci. Međutim, to ovisi o sektoru u kojemu rade. U tom je slučaju, kao i u pogledu duljine radnog tjedna, najpovoljniji javni sektor, posebice u usporedbi s većim ili manjim privatnim firmama. Uz to, među prekarnim radnicima prevladavaju mladi ispitanici i žene, koje pak tjedno rade manje sati od muškaraca.

Gledajući općenito, odnos mladih prema zapošljavanju ponajprije determinira njihov socioprofesionalni status, obrazovanje i dob, a potom regionalna pripadnost, mjesto stanovanja, obrazovanje roditelja i spol. Učenici, najmlađi ispitanici, kao i mladi s osnovnom školom su, primjerice, znatno skloniji pridati veću važnost dobrom općem obrazovanju i poznavanju stranih jezika kao preduvjetima za nalaženje dobrog posla od zaposlenih i studenata, starijih ispitanika i onih koji su visokoobrazovani. Drugačiji odnosi ustanovljeni su u pogledu važnosti stručnih kvalifikacija jer njih više naglašavaju visokoobrazovani u usporedbi s mladima koji su završili srednju školu, studenti za razliku od učenika te stariji ispitanici. Poželjnost određenog sektora zapošljavanja pak snažno dijeli mlade s obzirom na sva socijalna obi-

lježja, a osobito kada je riječ o spolu, obrazovnom i socioprofesionalnom statusu, obrazovanju roditelja i regionalnoj pripadnosti. Primjerice, zapošljavanju u javnoj službi izrazito su sklone žene, visokoobrazovani mladi, ispitanici čiji roditelji imaju niži obrazovni status, studenti i nezaposleni, žitelji Sjeverne i Središnje Hrvatske te stanovnici regionalnih centara. Rad u velikim privatnim firmama natprosječno priželjkuju visokoobrazovani i studenti te stanovnici Istre i Primorja i Zagreba. Studente, mlade sa završenom četverogodišnjom srednjom školom te stanovnike Sjeverne Hrvatske i Zagreba privlači i rad u malim firmama. Za razliku od njih, muškarci, niže obrazovani i zaposleni ispitanici, učenici, Zagrepčani te stanovnici Središnje i Istočne Hrvatske i Dalmacije radije bi pokrenuli nešto 'svoje', bilo da je riječ o poljoprivrednoj proizvodnji, obrtu, trgovini ili kafiću.

Uspjeh u hrvatskom društvu mladi i danas više povezuju s 'dobrim vezama' i snalžljivošću nego sa sposobnošću pojedinca, pa iznenađuje da najvažnijim kvalitetama za nalaženje dobrog posla smatraju komunikacijske vještine, stručne kvalifikacije, poznavanje stranih jezika i dobro opće obrazovanje. Ovaj se raskorak dijelom može objasniti time da mladi veze i poznanstva smatraju važnima za ukupni društveni uspjeh, a kada je riječ o dobrom poslu očito su svjesni kako moraju imati odgovarajuća znanja i vještine da bi se na tom poslu i zadržali. Drugim riječima, mladi su, bez obzira na njihovu demotivirajuću percepciju hrvatskog društva, ipak svjesni važnosti funkcionalnih kriterija u zapošljavanju, u sklopu kojih su, primjerice, dobar izgled, kao i poznavanje poslovnog svijeta, samo 'dodana vrijednost' njihovim profesionalnim znanjima i kompetencijama. Kada razmišljaju o tome što im je važno u sadašnjem ili budućem poslu, gotovo se svi opredjeljuju za sigurnost radnog mjesta, što je u skladu sa situacijom u kojoj se nalaze kao i s globalnim i lokalnim promjenama usmjerenim na fleksibilizaciju rada i radničkih prava. Većina ih prednost daje i visokoj plaći, mogućnosti utjecaja na donošenje odluka koje se odnose na njihov posao i slobodnom vremenu koje im stoji na raspolaganju, ali još više prijateljskoj i opuštenoj radnoj atmosferi. Ti su zahtjevi razumljivi kad se zna da mladi u prosjeku rade dulje od norme za što dobivaju manju plaću od prosječne, a pri tome još ni ne sudjeluju u odlučivanju o poslovnim stvarima koje ih se tiču. S obzirom da sigurnost posla stavljaju na prvo mjesto i da se ta sigurnost kod nas tradicionalno povezuje s poslovima u javnom sektoru, iznenađuje podatak da ih se manje od trećine želi zaposliti u tom sektoru. Umjesto toga, oni se okreću privatnom poduzetništvu, bilo da priželjkuju otvaranje vlastite firme, trgovine ili kafića, bilo zapošljavanje u drugim privatnim poduzećima.

Podaci koji se tiču podskupine nezaposlenih mladih potvrđuju da nemogućnost dolaska do posla utječe na njihovu spremnost za profesionalnu i teritorijalnu mobilnost. Na jednoj je strani izrazito mali broj nezaposlenih koji ne bi prihvatili posao izvan svoje struke ili mjesta stanovanja ni pod kojim uvjetima, a na drugoj je nezanemariv broj onih koji u traženju posla više ne postavljaju nikakve uvjete. Između njih je većina koja bi prihvatila drugi posao ili se preselila u drugo mjesto,

no prvenstveno ako je taj posao dobro plaćen, iako je taj zahtjev posljednjih godina u opadanju. Spremnost na prostornu mobilnost varira ovisno o regionalnoj pripadnosti i mjestu stanovanja, dok je spremnost na profesionalnu mobilnost povezana s obrazovnim statusom nezaposlenih. Logično, stanovnici većih urbanih centara, sela, ali i Dalmacije, u većem broju traže posao u mjestu stanovanja ili bližoj okolini, za razliku od mladih iz Istočne i Središnje Hrvatske koji bi za poslom išli bilo kamo. Slično tome, mladi s nižim obrazovnim statusom spremniji su prihvatiti posao u bilo kojoj struci, za razliku od visokoobrazovanih ispitanika koji su se u najvećem broju prijavljivali na poslove na kojima su se tražile njihove kvalifikacije.

Članstvo Hrvatske u EU, mladima se otvaraju mogućnosti zapošljavanja i u nekim od zemalja s najnižom stopom nezaposlenosti. Međutim, usprkos nepovoljnim okolnostima u kojima žive, najmanji broj nezaposlenih mladih želi otići iz Hrvatske zauvijek, „bez obzira na sve“. Zanimljivo je da je njihov udio u ukupnoj populaciji mladih u 14 promatranih godina tek skromno porastao. Blage oscilacije nalazimo u podskupini mladih koji bi „otišli zauvijek kada bi im se pružila odgovarajuća prilika“, koju je 2013. činila sedmina ispitanika. Najviše mladih, njih oko dvije petine, u čemu nema promjena kroz promatrano razdoblje, želi otići u inozemstvo „na dulje vrijeme, ali ne zauvijek“. Profil onih sklonijih odlasku u inozemstvo uključuje nižu dob, niži stupanj obrazovanja te nevezanost brakom.

Samoaktualizacija mladih u Hrvatskoj u posljednja skoro tri desetljeća, osim uključivanja u željene vršnjačke grupe, stjecanja preferiranog obrazovanja i uspješnog zaposlenja, sve je više povezana s odlaskom u inozemstvo. Njihov uspjeh u suočavanju s izazovima odlaska ovisi o njihovim osobinama ličnosti, statusu i potpori obitelji te šire zajednice, a slijedom rezultata našeg istraživanja možemo reći kako za mlade u Hrvatskoj mnoga obilježja društva i države umjesto motivirajućih predstavljaju inhibirajuće čimbenike koji ih ograničavaju na putu do realizacije obiteljskih i profesionalnih aspiracija. Osnovni elementi samoaktualizacije u okruženju koje je obilježeno socijalnom reprodukcijom i rastućom stratifikacijom, snižavanjem životnog standarda sve većeg dijela stanovništva te neučinkovitim zakonodavnom, izvršnom i sudskom vlasti, uz periodične političke nestabilnosti, predstavljaju izazove s kojima se mladi suočavaju na svakodnevnoj razini. Posljedično, odlazak u inozemstvo postaje sve privlačnija opcija ne samo na individualnoj razini, nego i iz rakursa razvoja društva. Stjecanje znanja i vještina te eventualno financijske dobiti u inozemstvu moglo bi pomoći ne samo vlastitom situiranju mladih, nego i prosperitetu hrvatskog društva i gospodarstva. Pred mladima se nalazi težak izbor: ostati u okolini koja znatnim dijelom na podržava ili ne pruža dovoljno povoljnih uvjeta za njihov osobni rast ili razvoj, ili «dati put pod noge». Stoga za naredno istraživanje ostaje vidjeti hoće li današnja mlada generacija u Hrvatskoj prepoznati potencijale koje bi mogla donijeti promjena perspektive i selidba u inozemstvo, ili će ostati plivati «protiv struje».

Literatura

- Bourdieu, P. (1998): *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Massachusettes Harvard University Press.
- Burić, I. (2010): *Nacija zaduženih: od komunističkog pakla do potrošačkog kapitalizma*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Caliendo, M.; Schmidl, R. (2016): Youth unemployment and active labor market policies in Europe. *IZA Journal of Labor Policy*, 5(1): 1-30.
- CEDEFOP (2013): *Piloting a European employer survey on skill needs: Illustrative findings*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Coleman, J. S. (1988): Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94: 95-120.
- Državni zavod za statistiku (2017). Priopćenje: Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2017. 7.1.2.
- Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži (2002): *Nacionalni program djelovanja za mlade*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Eurofound (2014): *Young people and temporary employment in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://eurofound.europa.eu/observatories/emcc/comparative-information/young-people-and-temporary-employment-in-europe>
- European Union (2007): *Key Competences for Lifelong Learning: European Reference Framework*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00056&plugin=1>
- European Parliament (2016): *European Youth in 2016: Special Eurobarometer of the European Parliament European Youth in 2016*. European Parliament.
- Favell, A. (2008): The New Face of East–West Migration in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(5): 701-716.
- Freeman, R. B. (2005): *Labour market institutions without blinders: The debate over flexibility and labour market performance (NBER, Working Paper No. 11286)*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research <http://www.nber.org/papers/w11286.pdf>
- Generalna skupština Ujedinjenih naroda (1966): *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*. <http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/05bosniak/BIIntCovEcSocCulRights.pdf>
- Ha, B.; McInerney, C.; Tobin, S.; Torres, R. (2010): *Discussion paper: Youth employment in crisis*. International Labour Office.
- Ilišin, V. – ur. (2014): *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Kahn, L. M. (2010): Employment protection reforms, employment and the incidence of temporary jobs in Europe: 1996-2001. *Labour Economics*, 17: 1-15.
- Katunarić, V. (2011): Od egalitarnog sindroma do izvrsnosti: O načinima legitimiranja društvenih nejednakosti. *Politička misao*, (48)3: 11-34.
- Malenica, Z. (2007): *Ogledi o hrvatskom društvu: prilog sociologiji hrvatskog društva*. Zagreb: Golden Marketing / Tehnička knjiga.

- Maslow, A. H. (1943): A Theory of Human Motivation, *Psychological Review*, 50: 370-96.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014): *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2014.-2017.* Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- Potočnik, D. (2014): Profesionalne aspiracije i svijet rada u očima hrvatskih studenata, u: Ilišin, V. (ur.): *Sociološki portret hrvatskih studenata.* Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 133-172.
- Putnam, R. D. (2008): *Kuglati sam.* Novi Sad: Mediterran publishing.
- O'Reilly, J.; Eichhorst, W.; Gábos, A.; Hadjivassiliou, K.; Lain, D.; Leschke, J.; McGuinness, S.; Mýtna Kureková, L.; Nazio, T.; Ortlieb, R.; Russell, H.; Villa, P. (2015): Five Characteristics of Youth Unemployment in Europe: Flexibility, Education, Migration, Family Legacies, and EU Policy. *Sage Open*, January-March: 1-19.
- Poljanec-Borić, S. (2007): Od paradoksalne modernizacije do samoupravne postmodernizacije: rasprava o suvremenom razvoju hrvatskog društva. *Društvena istraživanja*, 3(89): 359-378.
- Seferagić, D. – ur. (2002): *Selo: izbor ili usud.* Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Sekulić, D. (2012): Društveni okvir i vrijednosni sustav. *Revija za sociologiju*, (42)3: 231-275.
- Solow, R. M. (1998): What is labour market flexibility? What is it good for? Keynes Lecture in Economics. *Proceedings of the British Academy*, 97: 189-211.
- Štambuk, M.; Rogić, I.; Mišetić, A. (2002): *Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo.* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Štimac Radin, H. (2002): Crna boja posla, u: Ilišin, V.; Radin, F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija.* Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu / Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 259-268.
- Tomić, I. (2015): Zaposlenost i nezaposlenost u Hrvatskoj – stanje, trendovi i okruženje, u: Vidović, D. (ur.): *ZAPOSLIMO HRVATSKU! Strateške smjernice za rast zaposlenosti.* Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, 21-43.

Web izvori:

- Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju <http://www.apprrr.hr/statistika-2015-1743.aspx>
- Državni zavod za statistiku www.dzs.hr
- European Commission: Employment, Social Affairs & Inclusion <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=102>
- Eurostat <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Garancija za mlade <http://www.gzm.hr/>
- Nezavisni hrvatski sindikati www.nzs.hr